

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
SOCIOLOGIJOS IR POLITOLOGIJOS KATEDRA

II KURSO MAGISTRANTAS
DMITRIJUS PACHOMOVAS

EMIGRAVUSIŲ TĖVŲ VAIKAI
MAGISTRO DARBAS

DARBO VADOVAS PROF. J. BAGDANAVIČIUS

VILNIUS
2008

Turinys

Įvadas.....	3
1. Emigrantų palikti vaikai – bendros teorinės ir praktinės problemos.....	6
1.1. Tyrimo objekto identifikavimas.....	6
1.2. Emigracija ir jos socialiniai padariniai.....	8
1.3. „Gyvų tėvų našlaičiai“	11
1.4. Emigracijos procesai vaiko teisių kontekste.....	15
2. Emigrantų palikti vaikai – problema ir jos sprendimas.....	19
2.1. Emigrantų palikti vaikai – kylančios problemos.....	19
2.2. Emigrantų palikti vaikai – ekonominis aspektas.....	24
2.3. Emigrantų palikti vaikai – esminiai visuomenės ir šeimos struktūros pokyčiai.....	27
2.4. Emigrantų palikti vaikai – emocinių problemų sprendimas.....	31
2.5. Emigrantų paliktų vaikų problemos sprendimo lyginamoji analizė.....	35
Išvados.....	38
Darbo santrauka.....	40
Summary.....	41
Literatūros sąrašas.....	42
1 Priedas.....	43
2 Priedas.....	45
3 Priedas.....	47

„Visapusiškai ir harmoningai vaikas vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą <...>“ – Vaiko teisių konvencijos preambulė

Įvadas

Nuo nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 dieną iki 2006 metų Lietuvą paliko beveik 350 tūkst. gyventojų, o vien per 2004 m. ir 2005 m. Lietuvą kasmet paliko po beveik 50 tūkst. gyventojų. Nors tai tik bendri lietuvių emigracijos rodikliai, tačiau būtent šie skaičiai parodo problemos, kuri yra tiesioginis šio mokslinio darbo tyrimo objektas, sudėtingumą bei paplitimo mastą Lietuvos Respublikoje.

Ką tik pabaigtas tyrimas atskleidė: Lietuvoje yra per 20 tūkstančių mažamečių emigracijos našlaičių¹. Nemaža jų dalis – labai vieniši ir beteisiai. Neretai juos formaliai prižiūri visiškai svetimi žmonės. Dėl ypatingos savo padėties vaikai yra išskirtinė asmenų grupė. Nors jie, kaip ir suaugusieji, turi prigimtines teises, kurių niekas negali nei atimti, nei apriboti, tačiau jas realizuoti dėl savo neveiknumo negali. Vaiko interesus atstovauja ir gina vaiko tėvai, įstatyminiai atstovai, valstybė. Tačiau ar visada šie atstovai sąžiningai vykdo savo funkcijas ir jomis nepiktnaudžiauja?

Temos aktualumas. Sunku būtų pripažinti, kad ši tema yra visiškai nauja ir nenagrinėta. Pastaraisiais mėnesiais šia tema buvo plačiai diskutuojama Lietuvos visuomenės informavimo priemonėse, kartu nuomonę šiuo klausimu išreiškė sociologijos mokslo atstovai, valstybės institucijų specialistai, taip pat kiti autoritetingi Lietuvos mokslininkai (pavyzdžiui, L. Donskis). Vis dėlto reikia pripažinti, kad sisteminga emigrantų Lietuvoje paliktų vaikų problemos analizė nėra atlikta. Kol kas pasirodžiusiose publikacijose apsiribojama tik pačios problemos identifikavimu, nesileidžiant į detalesnę analizę, siekiant nustatyti tokių vaikų statuso, auklėjimo ir kitas problemas.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad jau pradėjus rašyti šį magistro darbą, pasirodė A. Maslauskaitės ir V. Stankūnienės leidinys „Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos“, tačiau ir šiuo atveju vaikų problemoms analizuoti skirta tik nedidelė dalis leidinio (bet kuriuo atveju net ir toks mėginimas analizuoti vaikų socialines problemas, susijusias su migracijos procesais, yra sveikintinas).

Taigi reikia pabrėžti, kad šis mokslo tiriamasis darbas yra naudingas tiek moksliniu požiūriu užpildant mokslinėje literatūroje esančią spragą dėl emigrantų paliktų vaikų klausimo, tiek

¹ <http://www.litua.com/zinios/emigracijos_naslaiciai>, prisijungta 2007-09-13.

praktiniu požiūriu, pateikiant išsamius tyrimus, išvadas, rekomendacijas dėl tokių vaikų statuso, auklėjimo organizavimo.

Be to, reikia pažymėti, šio mokslo tiriamojo darbo tema aktuali ne vien sociologijos, tačiau ir kituose socialiniuose moksluose, pavyzdžiui, teisėje, ekonomikoje, politologijoje (kaip viena svarbiausių šiandieninių Lietuvos socialinių problemų, kurios tinkamas sprendimas gali atnešti ir politinę sėkmę), psichologijoje ir kituose.

Tyrimo tikslas bei uždaviniai. Šio mokslo tiriamojo darbo tikslas yra išnagrinėti emigrantų paliktų vaikų auklėjimo organizavimo bei vykdymo specifiką.

Šiam tikslui pasiekti, būtina išnagrinėti atskirus uždavinius:

- identifikuoti emigrantų paliktų vaikų problemą, atskleidžiant jos priežastis, ir išnagrinėti šios problemos socialines – ekonomines pasekmes;
- apžvelgti emigrantų paliktų vaikų auklėjimo sistemą, taip pat atskiras šios sistemos priemones;
- atskleisti emigrantų paliktų vaikų auklėjimo sistemos trūkumus;
- išnagrinėti galimus problemos sprendimo variantus, pateikiant apibendrinimus ir rekomendacijas įstatymų leidėjui bei vykdomosios valdžios institucijoms.

Tyrimo hipotezė. Emigrantų paliktų vaikų auklėjimo organizavimo ir vykdymo sistemą būtina tobulinti pradedant sistemingos koncepcijos suformavimo ir baigiant atskirų priemonių tobulinimu. Atlikus su šio magistro darbo tiesioginiu tikslu susijusius tyrimus, hipotezė pasitvirtino. Pavyzdžiui, bendrojo lavinimo mokyklose dirbantys susiduria su elementaria informacijos apie vaikus, kurių bent vienas iš tėvų yra išvykęs iš Lietuvos, stoka, be to, visuomenė yra prastai informuota tiek apie šios socialinės problemos, t.y. emigrantų paliktus vaikus, mastą (išskyrus pavienius straipsnius Lietuvos periodinėje spaudoje), tiek apie galimas šios problemos sprendimo priemones.

Tyrimo struktūra. Šis mokslo tiriamasis darbas susideda iš dviejų esminių struktūrinių dalių. Pirmojoje dalyje apžvelgiama bendrieji teoriniai emigrantų paliktų vaikų problemos aspektai, identifikuojant pačią problemą ir jos priežastis bei pasekmes. Tuo tarpu antrojoje šio darbo dalyje, pasitelkiant atitinkamus mokslinio tyrimo metodus, detaliau analizuojama emigrantų paliktų vaikų auklėjimo organizavimo ir vykdymo sistema bei atskiros jos priemonės.

Tyrimo metodai:

- Anketinė atskirų kategorijų asmenų (pedagogų) apklausa. Tai pagrindinis šio darbo metodas;
- Ekspertų apklausa pagal iš anksto parengtą klausimyną;

- Statistinis metodas. Tai pagalbinis šio darbo metodas, leidžiantis išryškinti atskirų klausimų ypatumus;
- Teisės normų loginės analizės metodas, leisiantis atskleisti atskirų teisės normų turinį bei prasmę, jų vietą Lietuvos teisės sistemoje;
- Sisteminis metodas, leisiantis tam tikras žinias ir faktus apjungti į vieningą sistemą;
- Lingvistinis metodas. Tai pagalbinis šio darbo metodas, leisiantis atskleisti atskirų sąvokų turinį;
- Lyginamasis metodas, leisiantis palyginti atskirų apklausų rezultatus su oficialia Lietuvos Respublikos statistika.

1. Emigrantų palikti vaikai – bendros teorinės ir praktinės problemos

1.1. Tyrimo objekto identifikavimas

Analizuojant temos pavadinimą, akivaizdu, kad šio tyrimo objektas turėtų atspindėti su emigrantų paliktais vaikais susijusias problemas (kaip antai jų auklėjimo, švietimo problemos ir pan.), tačiau šiam tikslui pasiekti būtina apibrėžti ir pačią „vaiko“ sampratą. Reikia pripažinti, kad ne kiekvienas „vaikas“ (ši sąvoka visuomenėje suprantama gana plačiai) yra šio tyrimo objektas. „Vaiko“ sąvoką ne tik reikia apibrėžti moksliskai², tačiau ir išskirti tam tikrus kriterijus (bruožus), pagal kuriuos asmuo patenka į šio tyrimo objektą.

Reikia pastebėti, kad mokslinėje literatūroje paprastai operuojama tokiomis sąvokomis kaip „vaikas“ arba „nepilnametis“, kurios tarpusavyje gretinamos³. Nesileidžiant į gilesnes mokslines diskusijas dėl to, ar sąvokos „nepilnametis“ ir „vaikas“ yra tapačios, šiame darbe vadovaujamasi prezumpcija, jog tai yra tapačios sąvokos.

Tenka atkreipti dėmesį, kad sąvoka „vaikas“ yra įvairialypė ir nevienareikšmė. Sistemiskai aiškinant galiojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus, galima teigti, kad vaikai – tai asmenys, nesulaukę 18 metų amžiaus. LR Konstitucijos 39 str. 3 d. nurodyta, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“⁴ (aiškinant tokią konstitucinę nuostatą, matyti, kad gretinamos „nepilnamečio“ ir „vaiko“ sąvokos). Tuo tarpu galiojančiame LR Baudžiamajame kodekse „vaiko“ (arba „nepilnamečio“) sąvoka siejama su trimis amžiaus grupėmis: asmenimis iki 21 metų, asmenis iki 18 metų ir asmenis iki 14 metų⁵. Tik asmuo perkopęs 14 metų ribą, gali atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus⁶. Įstatymas tiesiogiai įtvirtina, kad asmuo, perkopęs 18 metų ribą, atsako jau kaip pilnametis⁷ (su tam tikromis išimtimis).

Kitai variant, apibrėžiant „vaiko“ sampratą, remiamasi 18 metų ribos kriterijumi. Antai Jungtinių Tautų 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 1 str. vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau⁸. Analogiška

² Nors galima diskutuoti, ar tikslinga mėginti pateikti absoliučią „vaiko“ mokslinę sampratą, tačiau tai leistų išgryninti šio tyrimo objektą.

³ Tiesa, galime aptikti ir kitokių variantų. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse vartojama „mažamečio“ sąvoka. Plačiau žr. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741.

⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. Psl. 101.

⁶ Dėl vis augančio nepilnamečių nusikalstamumo ir pasiremiant užsienio valstybių praktika (pavyzdžiui, Lenkijos, Prancūzijos ir kitų), politiniu lygmeniu pradėta diskutuoti dėl to, ar nevertėtų sumažinti šios ribos nuo 14 metų iki bent jau 12 metų.

⁷ Plačiau žr. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741.

⁸ Žr. Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60 – 1501.

nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymas⁹. Matyti, kad konvencija, pripažindama vaikais visus asmenis iki 18 metų, numato atvejus, kad kai kurie asmenys, net ir nesulaukę 18 metų amžiaus, gali būti pripažįstami suaugusiaisiais. Tokie atvejai susiklosto, kai galiojantys teisės aktai numato tokią nepilnamečio pripažinimo pilnamečiu procedūrą (pavyzdžiui, nepilnamečio emancipacija numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹⁰).

Atsiribojant nuo šių pasvarstymų, reikia pabrėžti, kad šio darbo kontekste „vaikas“ bendriausia prasme yra vertinamas kaip asmuo, nesulaukęs 18 metų ribos. Be to, kaip jau buvo užsiminta prieš tai, svarbu ne tik pamėginti apibrėžti šio tyrimo objektą, tačiau ir išskirti tam tikrus jį apibūdinančius kriterijus (bruožus). Šiuo atveju manytina, kad tikslinga būtų išskirti šiuos emigrantų vaikų, kaip šio tyrimo objekto, požymius:

- asmuo yra iki 18 metų;
- paprastai mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, specializuotoje ugdymo įstaigoje ar kitoje ikimokyklinio amžiaus ugdymo įstaigoje;
- vienas arba abu tėvai yra išvykę į užsienio valstybę;
- specifinė vaiko priežiūros forma: vaikas auga tik su vienu iš tėvų, su seneliais ar kitais artimaisiais, šeimos draugais, svetimais žmonėmis, specialioje ugdymo įstaigoje.

⁹ Žr. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1996, Nr. 33 – 807.

¹⁰ Pavyzdžiui, įstatymų nustatytais atvejais sudarę santuoką, nepilnametis įgyja visiška civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Plačiau žr. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, 74 – 2262.

1.2. Emigracija ir jos socialiniai padariniai

Sekant Tarptautinių žodžių žodynu, sąvoka „emigracija“ (lot. *emigratio* – išsikėlimas) yra apibūdinama keliomis prasmėmis:

- žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas valstybes dėl ekonominių, politinių, religinių priežasčių; emigracija gali būti laikina arba nuolatinė, priverstinė arba savanoriška;
- kurioje nors šalyje gyvenančių emigrantų visuma, išėivija;
- gyvūnų persikėlimas už savo arealo ribų;
- leukocitų ir kitų kraujo elementų skverbimasis pro kraujagyslių sienelės ir skverbimasis link uždegimo židinio¹¹.

Bet kuriuo atveju nederėtų apsiriboti vien moksliniu „emigracijos“ apibrėžimu, kuris šį procesą apibūdina kaip žmonių persikėlimą iš vienos pusės į kitą. Šiandieninėje visuomenėje emigracija – tai geresnio gyvenimo paieška. Iš kitos pusės, emigracija – tai ir kiekvieno asmens teisė.

Kaip jau buvo minėta įvade, po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. iki pat 2006 metų iš Lietuvos emigravo daugiau kaip 300 tūkst. gyventojų. Pastaraisiais metais darbo jėgos emigracija dar labiau suaktyvėjo. Vien per 2004 ir 2005 metus iš Lietuvos emigravo ne mažiau kaip 50 tūkst. gyventojų. Svarbu pažymėti, kad emigracija turėtų būti analizuojama ne tik kaip ekonominis, tačiau ir kaip socialinis reiškinys. Emigracija jau dabar apibūdinama kaip viena aktualiausių Lietuvos XXI a. socialinių problemų¹².

Lietuvos emigracijos mastus iš esmės nulėmė keletas ekonominių, politinių – teisinių aplinkybių. Be abejo, bene svarbiausia iš šių politinių aplinkybių buvo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1990 m. kovo 11 dieną ir rinkos mechanizmo įvedimas Lietuvos ūkyje. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuva dar kelerius metus teko pajusti Vakarų valstybių politinės izoliacijos ir neutralumo padarinius. Būtent tai nulėmė, jog iki 1994 metų didžiausi emigraciniai srautai buvo į Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą ir kitas buvusias Sovietų Sąjungos respublikas. Nuo 1994 metų, Lietuvai pradėdant integruotis į tarptautinę bendruomenę ir nurimus politinei Lietuvos izoliacijai, darbuotojų migracijos srautai pasisuko į Vakarų valstybes: Jungtines Amerikos Valstijas, Didžiąją Britaniją, Prancūziją, kitas Vakarų Europos valstybes.

Vis dėlto reikšmingiausias Lietuvos politinis įvykis, labiausiai įtakojęs darbo jėgos emigracijos srautus buvo Lietuvos tapimas Europos Sąjungos nare 2004 metų gegužės 1 – ają. Nuo

¹¹ Tarptautinių žodžių žodynas (ats. redaktorius V. Kvietkauskas). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. Psl. 309.

¹² Tiesa, visuomenėje iki šiol nerimsta diskusijos dėl to, ar emigracija yra vienapusiškai neigiamas reiškinys. Žr., pavyzdžiui, <http://lirinka.lt/index.php/analitiniai_darbai>. Prisijungta 2007-10-28.

pat nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais Lietuvos politinis elitas buvo nubrėžęs aiškias Lietuvos užsienio politikos gaires – tai integracija į Europos Sąjungą. Būtent tai, kad kai kurios Europos Sąjungos narės atvėrė savo darbo rinkas naujųjų Europos Sąjungos narių piliečiams, lėmė dar neregėtus darbo jėgos migracijos srautus. Lietuvos gyventojai lieka vienais labiausiai migruojančių Europos Sąjungoje. Kartu reikia pabrėžti, kad būtent šiuo laikotarpiu, t.y. nuo 2004 gegužės mėnesio, pradėjo ryškėti emigrantų paliktų vaikų socialinė problema.

Kitai tariant, „emigracijos“ nederėtų tapatinti vien su ekonomine migracija ar politine migracija. Emigracija – tai kartu ir socialinis – kultūrinis reiškinys. Antai zonoje nuo Slovakijos iki Estijos ekonominės sąlygos yra daugiau ar mažiau panašios, tačiau emigracijos mastai (rodikliai) gerokai skiriasi, tad ir emigracijos padariniai šiose valstybėse yra skirtingi.

Taigi pripažįstant, kad emigracija yra socialinis reiškinys, reikia išanalizuoti, kokius socialinius padarinius sukelia šis reiškinys. Pirmiausia, derėtų pabrėžti, kad emigracijos, kaip socialinio reiškinio, pasekmės gali būti suskirstytos į teigiamas ir neigiamas.

Kalbant apie teigiamas emigracijos pasekmes, galima būtų išskirti šias pasekmes¹³:

- kultūriniai mainai, įgyta patirtis;
- nedarbo sumažėjimas;
- darbo užmokesčio augimas;
- investicijų į žmogiškąjį kapitalą augimas;
- užimtumo lankstumo augimas;
- darbo santykių harmonizavimas ir socialinio dialogo plėtra;
- gerėja darbo sąlygos;
- ekonominė nauda, emigrantų siunčiami pinigai.

Kaip matyti, šios teigiamos pasekmės labiau atspindi ekonominius procesus, tačiau tai iš dalies išreiškia svarbius socialinius pokyčius. Antai dėl didžiulės darbo jėgos emigracijos bangos pajutus jos stygių darbo rinkoje, darbdaviai vis labiau atsigręžia į asmens darbo sąlygų gerinimo procesą. Šiuo atveju kalbama ne tik apie pamatinių darbo sąlygų (pavyzdžiui, saugių darbo sąlygų) kūrimą ir tobulinimą, tačiau ir apie tokių, kurios iki tol dažniausiai buvo pamiršamos: specialių poilsio programų įdiegimą, palankios šeimai aplinkos formavimą ir pan.

Kalbant apie neigiamas emigracijos pasekmes, vėlgi dažniausiai akcentuojami ekonominiai padariniai (paprastai išskiriamos tokios pasekmės kaip kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimas, „protų nutekėjimas“, neigiama darbo jėgos emigracijos įtaka bendrojo vidaus produkto augimui ir kitos), tačiau pabrėžtina, kad ne

¹³ Plačiau žr. Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2005. Psl. 7 – 10.

mažiau reikšmingi nei ekonominiai emigracijos padariniai yra ir socialiniai emigracijos padariniai. Apibendrintai galime išskirti tokiu neigiamus emigracijos socialinius padarinius¹⁴:

- gyventojų skaičiaus mažėjimas;
- visuomenės struktūros kaita;
- visuomenės amžiaus struktūros deformacija;
- nutautėjimo grėsmė;
- kaimo ir mažesnių gyvenviečių nykimas;
- prekyba žmonėmis;
- socialinės migracijos pasekmės šeimai/vaikams (!).

Žinoma, šioje emigracijos socialinių padarinių grupėje derėtų išskirti socialines emigracijos pasekmes šeimai ir vaikams. Įdomu pastebėti, kad pagal Lenkijos demografų neseniai atliktus tyrimus nustatyta, kad emigracija skatina skyrybas ir tapo pagrindine skyrybų Lenkijoje priežastimi. Lenkų demografai nustatė, kad 2006 metais kas trečia pora, kurios vienas iš partnerių yra emigravęs, iširo¹⁵. Nors Lietuvoje oficiali statistika ar tyrimas šiuo klausimu neatlikti, tačiau galime manyti, kad vis dažnesne skyrybų priežastimi tampa vieno iš partnerių sprendimas emigruoti į kitą šalį.

Vis dėlto bene didžiausiu mastu išsiskiria emigrantų vaikų, paliekamų be priežiūros arba paliekamų kitų artimųjų priežiūrai, problema. Sociologai, apibūdindami tokius vaikus, į mokslinę apyvartą netgi įveda „gyvų tėvų našlaičių“ arba „emigracijos našlaičių“ sąvoką.

¹⁴ Sipavičienė A. Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. Konferencijos medžiaga, Lietuvos Respublikos Seimas. Plačiau žr. <<http://www.lrs.lt/info/emigracija>>

¹⁵ Plačiau žr. <<http://www.delfi.lt/news/daily/emigrant/article.php?id=15650837>>. Prisijungta, 2008-01-17.

1.3. „Gyvų tėvų našlaičiai“

Kaip jau buvo užsiminta prieš tai, savo mastu emigracijos pasekmių kontekste išsiskiria vadinamoji emigrantų paliktų vaikų arba „gyvų tėvų našlaičių“ problema.

Iš pirmą kartą surengtos emigrantų vaikų ir pedagogų apklausos, kurią pernai atliko Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, paaiškėjo, kad maždaug 1 proc. emigracijos našlaičių gyvena vieni. Tiek pat nepilnamečių gali tikėtis tik tėvų draugų pagalbos.

Vienas esminių elementų nagrinėjant su emigrantų Lietuvoje paliktų vaikų problemomis susijusius klausimus yra pats tokių Lietuvoje paliktų vaikų, gyvenančių be išvykusių tėvų ar gyvenančių tik su vienu iš tėvų, skaičiaus identifikavimas.

Lietuvoje yra 9031 vaikas, kurio bent vienas tėvų uždarbiauja užsienyje. Tačiau šis po apklausos pateiktas skaičius neatskleidžia realios padėties. Mat apklausoje dalyvavo tik 651 vaikų ugdymo įstaiga, o iš viso šalyje pernai jų buvo 1502. Todėl vaiko teisių apsaugos kontrolierė Rimantė Šalaševičiūtė mano, kad emigracijos našlaičių Lietuvoje yra daugiau nei 20 tūkstančių¹⁶. Pavyzdžiui, 2007 m. pradžios duomenimis vien Klaipėdos mieste yra žinoma oficialūs duomenys apie daugiau kaip 450 emigrantų paliktų vaikų¹⁷. Galima papildyti, kad Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro duomenimis Lietuvoje daugiau nei dvidešimt procentų namų ūkių turi migrantų, pusė jų – išskirtos šeimos su vaikais, todėl manoma, kad paliktų vaikų gali būti 25–30 tūkstančių ar net daugiau¹⁸.

Taigi oficialių institucijų identifikuoti skaičiai yra tik sąlyginiai. Ši sąlygotumą lemia tai, kad atliekant apklausas nebuvo atrankos procedūros. Pažymima ir tai, kad ne visos lavinimo įstaigos sutiko bendradarbiauti atliekant šį tyrimą, todėl teko apklausti tik tuos respondentus, kuriuos buvo galimybė apklausti¹⁹.

Per apklausą net 78 vaikai nurodė gyvenantys visiškai vieni. Be to, aiškėja, kad kuo vyresnis vaikas, tuo mažiau dėmesio ir pagalbos jis sulaukia.

Ryškėja ir dar viena problema – tai mokytojų neinformuotumas apie be tėvų likusius moksleivius. Apklausus daugiau nei 11 tūkstančių pedagogų paaiškėjo, kad apie 7 proc. mokytojų neturi informacijos apie tėvų paliktus vaikus.

Atlikus pedagogų apklausą, paaiškėjo, kad net 42 iš 70 apklaustųjų pedagogų mokykloje, kurioje dirba, yra tiesiogiai susidūrę emigrantų paliktais vaikais (žr. 1 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą). Laikantis aukščiau valdžios institucijų pateiktų duomenų ir atlikus pedagogų apklausą,

¹⁶ Emigracijos pasekmė – minios vienišų vaikų// „Lietuvos rytas“, 2007-04-28.

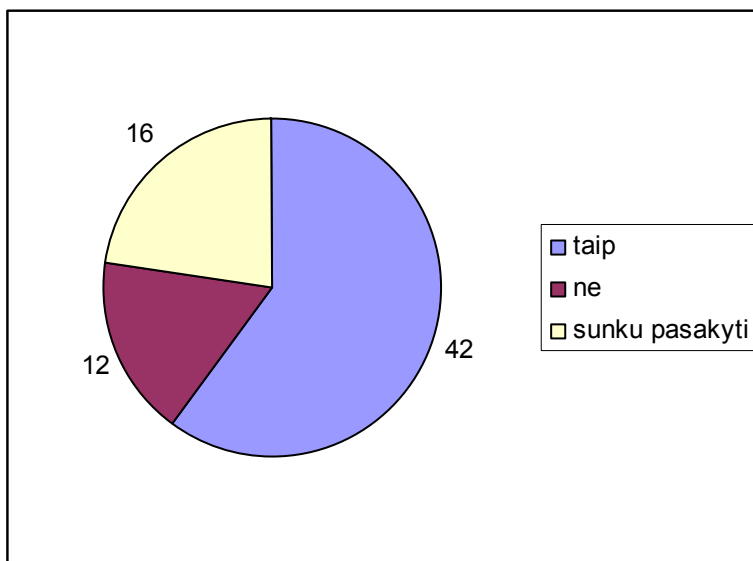
¹⁷ Emigrantų vaikai mokosi prasčiau// „Vakarų ekspresas“, 2008-01-18.

¹⁸ Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro informacija// <<http://www.iom.lt>>, prisijungta 2008-02-15.

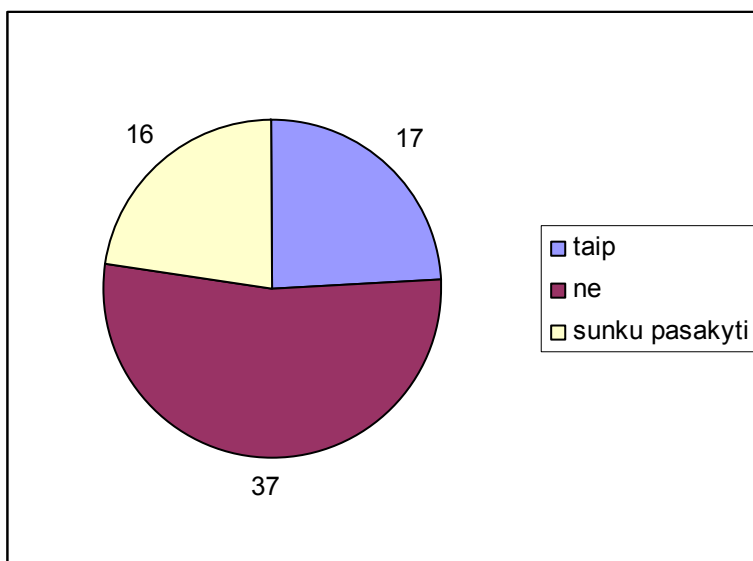
¹⁹ Plačiau žr. Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 49.

išryškėjo ir kita problema – mokytojai nėra informuoti apie emigrantų paliktus vaikus. Vos 17 pedagogų (24,29 proc. apklaustųjų) nurodė turintys informaciją apie tokius vaikus (žr. 2 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą). Derėtų pažymėti, kad tokios informacijos buvimas iš esmės supaprastintų emigrantų vaikų edukacines, auklėjimo problemas, kadangi, kaip žinia, tokie vaikai prasčiau mokosi, yra linkę praleisti pamokas ir panašiai²⁰.

1 paveikslas. Emigrantų palikti vaikai Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.



2 paveikslas. Pedagogų informuotumas apie emigrantų paliktus vaikus.

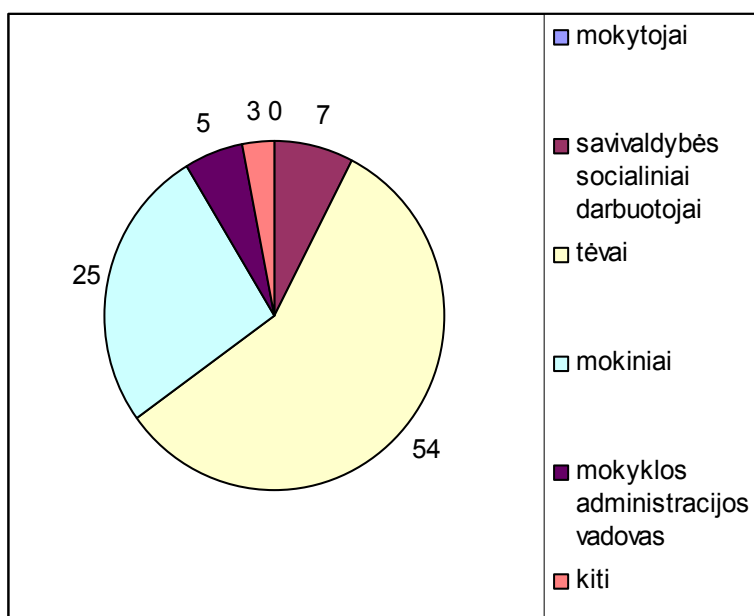


²⁰ Plačiau apie emigrantų vaikų problemas kalbama kitose šio mokslo tiriamojo darbo dalyse.

Apklausti valdžios institucijų specialistai vieningai nurodė, kad informacijos apie Lietuvoje be tėvų priežiūros liekančius vaikus pateikimą yra atsakingi emigruojantys asmenys, t.y. patys tėvai (žr. 2 Priedą). Be to, specialistai pažymėjo, kad yra konkretūs administracinio pobūdžio veiksmai, kuriuos privalo atlikti į užsienį uždarbiauti ilgesniam laikui išvykstantys tėvai, o tėvams kurie vengia atlikti tokias procedūras gresia administracinė nuobauda už vaiko nepriežiūrą²¹.

Tuo tarpu absoliuti dauguma apklaustų pedagogų (70 apklaustieji) taip pat pripažįsta, kad už informacijos apie paliekamus vaikus pateikimą turėtų būti atsakingi tėvai (žr. 3 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą). Tiesa, pedagogai pripažįsta, kad dalį atsakomybės turėtų prisiimti ir patys mokiniai, taip pat kiti socialiniai darbuotojai (savivaldybės socialiniai darbuotojai, mokyklų administracijos vadovai).

3 paveikslas. Atsakomybė už informacijos apie emigrantų vaikus pateikimą.



Optimistinių nuotaikų nekelia ir Statistikos departamento pateikiama oficiali statistika. Statistikos departamento duomenimis, 2006 metais 7,8 proc. emigravusių asmenų išvyko be vaikų, palyginus su 17,3 proc. emigrantų, kurie be savo vaikų išvyko 2005 metais (žr. 4 paveikslą). Tuo tarpu 2006 metais buvo 12,8 proc. asmenų, kurie emigravo nedeklaravę išvykimo ir išvyko palikę vaikus (palyginimui su 27,7 proc. 2005 metais).

²¹ Plačiau apie šias administracines procedūras kalbama kitoje šio mokslo tiriamojo darbo dalyje.

4 paveikslas. Emigrantai, nedeklaravę išvykimo, pagal turimus 0 – 14 metų amžiaus vaikus²².

	2005	2006
Iš viso, tūkst.	27,7	12,8
Palyginti su bendru emigrantų, nedeklaravusių išvykimo, skaičiumi, %		
Vaikų neturėjo	58,1	43,0
Išvyko su visais vaikais	16,6	13,3
Išvyko be vaikų	17,3	7,8
Nežinoma	8,0	35,9

²² Lietuvos Respublikos statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. Žr. <<http://www.stat.gov.lt>>

1.4. Emigracijos procesai vaiko teisių kontekste

Kaip jau buvo užsiminta prieš tai, iš vienos pusės emigracija – tai bandymas pagerinti savo gyvenimą, geresnio gyvenimo paieška, tačiau iš kitos pusės emigracija – tai kiekvieno asmens teisė. Vienas pagrindinių Europos Sąjungos tikslų buvo laisvo asmenų ir kapitalo judėjimo užtikrinimas. Užbaigus integracijos į Europos Sąjungą procesą ir kai kurioms Vakarų Europos valstybėms (Airijai, Anglijai, Ispanijai) atvėrus lietuviams savo darbo rinkas, emigrantai plūstelėjo į šias valstybes. Tiek pozityvūs, tiek negatyvūs šio emigracijos proceso padariniai analizuoti ankstesnėje šio mokslo tiriamojo darbo dalyje, tačiau būtina nustatyti, kaip šie emigracijos procesai atsispindi vaiko teisių apsaugos kontekste. Pripažįstant, kad emigrantams paliekant savo vaikus be priežiūros arba paliekant juos artimųjų ar svetimų žmonių priežiūrai, pažeidžiamos vaiko teisės (visų pirma, vaiko teisė augti šeimoje), būtina nustatyti, kaip sustabdyti šį besitęsiantį nuolatinį vaiko teisių pažeidinėjimą.

Didėjant Lietuvos piliečių emigracijos srautui į užsienio valstybes, vis daugiau vaikų išvyksta kartu su tėvais arba lieka Lietuvoje prižiūrimi kitų asmenų. Kartu tėvams, kurie yra atsakingi už savo vaikų gerovę ir privalo rūpintis vaikų sveikatos priežiūra, užtikrinti jų mokymąsi, iškyla ir tam tikrų pareigų: jei vaikas paliekamas Lietuvoje kitų asmenų priežiūrai – tėvai privalo išspręsti vaiko teisių ir interesų atstovavimo klausimą, padėti įveikti galimai dėl išsiskyrimo ar persikėlimo į kitą valstybę kylančias psichologines problemas, pasirūpinti vaiko mokymosi tąsa ir panašiai.

Bene svarbiausia išvykstančių tėvų ar vieno iš tėvų pareiga yra išspręsti vaiko teisių ir interesų atstovavimo klausimą. Laikino išvykimo iš Lietuvos laikotarpiu tėvai turi teisę pasirinkti fizinį asmenį, kuriam patiks vaiko priežiūrą. Jau ankstesnėje šio darbo dalyje buvo paminėta, kad išvykstantiems asmenims yra nustatyta speciali administracinė procedūra, kurios pagalba jie turi informuoti atsakingus specialistus apie kitų asmenų priežiūrai paliekamus vaikus.

Vis dėlto praktikoje netinkamas globos Lietuvoje paliekamam vaikui nustatymas yra viena didžiausių problemų, su kuriomis susiduria paliekamas vaikas. Antai apklausus 9 asmenis, kurie globoja emigrantų Lietuvoje paliktus vaikus (tai daugiausiai seneliai ir šeimos draugai), paaiškėjo kad nė vienam (!) iš šių asmenų nėra nustatyta formali vaiko globa ir galimybė pilnavertiškai bei visapusiškai atstovauti vaiko interesams (žr. 3 Priedą). Aiškindami priežastis, kodėl tėvai nusprendė nepasirūpinti globa, tokie „neoficialūs“ globėjai nurodė, kad tėvai nebuvo pakankamai informuoti apie tokią pareigą, administracinė procedūra nustatant globą pasirodė per sudėtinga, tėvai planavo išvykti trumpam laiko tarpui, todėl nusprendė, kad globos nustatymas nebus efektyvus. Susidariusią situaciją itin neigiamai vertina ir vaiko teisių apsaugos kontrolierė, kuri viešai deklaruoja, kad tokie tėvų veiksmai turėtų būti baudžiami ir jiems skiriamos piniginės ar

kitokio administracinio poveikio nuobodos dėl netinkamos vaiko priežiūros. Tačiau vėlgi kyla klausimas, ar dirbtinis valstybės kišimasis į tėvų ir vaiko santykius skiriant prievartos priemones tėvams dėl netinkamos vaiko priežiūros, nepaskatins tėvų kartu su savimi išsivežti ir vaikus?

Kaip vienas esminių veiksnių, lemiančių tai, kad emigruojantys tėvai pakankamai pasyviai reaguoja į pareigą nustatyti globą Lietuvoje paliekamam vaikui (globėju paskiriant senelį, šeimos draugą ar kitą asmenį) yra tai, jog tėvai vis dar nėra pakankamai informuoti apie administracinę procedūrą, kuri taikoma paliekant Lietuvoje vaiką ir išvykstant iš šalies. Norėdami išspręsti paliekamų nepilnamečių vaikų globos ir priežiūros klausimą, tėvai ar vienas iš turimų tėvų prieš 30 kalendorinių dienų iki išvykimo turi kreiptis į gyvenamosios vietos savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių ir pateikti reikalingus dokumentus²³. Tarp pateikiamų dokumentų privalo būti:

- rašytinis prašymas dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo ir fizinio asmens paskyrimo globėju (rūpintoju);
- vaiko gimimo liudijimo kopija;
- tėvų ir siūlomo fizinio asmens prižiūrėti vaiką asmens tapatybės kortelės kopija ar kitas asmens tapatybę patvirtinantis dokumentas;
- siūlomo fizinio asmens Sveikatos apsaugos ministerijos nustatytos formos sveikatos pažymėjimas;
- siūlomo fizinio asmens gyvenamosios vietos seniūnijos (savivaldybės) buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktas;
- pažyma apie siūlomo fizinio asmens šeimos sudėtį;
- kartu su siūlomu fiziniu asmeniu gyvenančių vyresnių kaip 16 metų asmenų rašytiniai sutikimai²⁴.

Analizuojant aukščiau pateiktą dokumentų sąrašą, kyla klausimas, ar emigruojantiems tėvams, siekiantiems pranešti apie kitų asmenų priežiūrai paliekamus vaikus, nesudaroma pernelyg didelė administracinė našta. Praktika rodo, kad vos vienas kitas emigruojantis asmuo laikosi šių administracinių reikalavimų, kai tuo tarpu vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos teigimu šalyje yra per 20 tūkstančių emigrantų vaikų. Galbūt supaprastinus tokias procedūras, vis daugiau tėvų ryžtųsi pranešti apie kitų asmenų priežiūrai paliekamus vaikus, o tai duotų apčiuopiamos naudos, kadangi būtų bent jau būtų turima oficiali informacija apie tokius vaikus. Tai leistų atitinkamoms institucijoms imtis konkrečių veiksmų organizuojant emigrantų vaikų ugdymo programas.

²³ Vaikai ir emigracija. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2007. Psl. 5 – 6.

²⁴ Ten pat. Psl. 6.

Tuo tarpu apklausti įvairių valdžios institucijų specialistai tik iš dalies pripažįsta, kad tokia administracinė našta yra pernelyg didelė. Pažymima, kad vaikų, kaip vieno pažeidžiamiausių socialinių sluoksnių, priežiūrai yra keliami itin griežti reikalavimai, tad atitinkamai orientuojami ir administraciniai reikalavimai laikinai išvykstantiems tėvams (žr. 2 Priedą).

Jeigu vaiko tėvai ar vienas iš turimų tėvų išvyksta į užsienio valstybę, nepateikę prašymo nustatyti jų vaikui laikinąją globą (rūpybą), ir ignoruoja vaiko teisių apsaugos skyriaus įspėjimus ir reikalavimus, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl laikino tėvų valdžios apribojimo, taip pat skirti administracinę nuobaudą dėl netinkamo savo pareigų vykdymo.

Vis dėlto nepanašu, kad galimos sankcijos atbaido tėvus nuo savavališko išvykimo į užsienio valstybę nieko apie tai nepranešant atsakingoms valdžios institucijoms. Antai visai neseniai Lietuvoje nuskambėjo skaudi istorija apie emigravusių tėvų paliktą moksleivę Alytuje. Moksleivė, kurios motina yra išvykusi uždarbiauti į Angliją, o tėvas gyvena atskirai ir kuri gyvena kartu močiute, kelis kartus mėgino nusižudyti. Nors vaiko teisių apsaugos tarnyba kelis kartus išsikvietė merginos motiną ir netgi baudė motiną administracine tvarka, tai mažai tepadėjo. Galiausiai, moksleivė išvyko gyventi kartu su motiną į Angliją²⁵. Ši istorija iš vienos pusės patvirtina kaip vaiko teisės į auklėjimą šeimoje pažeidimai gali sukelti vaiko emocinius sutrikimus, o iš kitos pusės patvirtina, kad valdžios įstaigos neturi efektyviai veikiančių priemonių, kurios galėtų iš esmės įtakoti emigrantų vaikų padėtį.

Kita problema yra tai, kad valdžios institucijos nėra tokios aktyvios kaip jas įgalioja įstatymai. Nors įstatymai įgalioja vaiko teisių apsaugos tarnybas kreiptis į teismą su ieškiniu dėl vaiko laikinosios globos nustatymo, tokie ieškiniai praktikoje itin reti. Žinoma, tai lemia ir valdžios bei visuomenės suvokimas, kad vaikas privalo augti šeimoje, todėl valdžios institucijos vengia atskirti vaikus nuo emigravusių tėvų.

Atlikus pedagogų apklausą, paaiškėjo, kad net 41 pedagogas mano, jog emigracija ir vaikų palikimas kitų asmenų priežiūrai pažeidžia vaikų teises (žr. 5 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą).

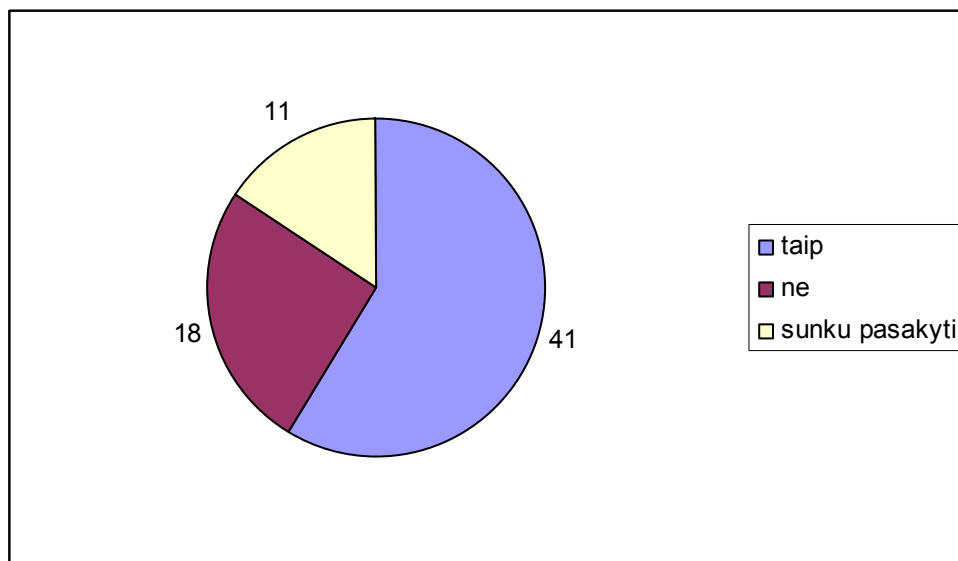
Tuo tarpu apklausti valdžios įstaigų specialistai nėra linkę vienareikšmiškai ir kategoriškai pripažinti vaiko teisių pažeidimų. Specialistai nurodo, kad vaiko teisės iš esmės pažeidžiamos neoficialios emigracijos atvejais (valdžios institucijos nėra informuotos apie tai, kad asmuo emigravęs), taip pat tais atvejais, kai neatliekamos įstatymuose nurodytos administracinės procedūros dėl globėjo ir juridinio atstovo paskyrimo.

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad bet kuriuo atveju, net esant pakankamai sunkiai administracinei naštai, būtina pasirūpinti vaiko globos (rūpybos) klausimu, nes nepasirūpinus vaiko globos (rūpybos) nustatymu, vaikas lieka be teisėto atstovo. Tokiu atveju vaiką faktiškai prižiūrintis

²⁵ Grižibauskienė E. Kas moka už emigrantų vaikus// „Veidas“, 2007-11-15.

asmuo neturi juridinių įgaliojimų atstovauti vaikui sveikatos priežiūros, ugdymo įstaigose, teisėsaugos institucijose ir t.t., kitaip tariant, vaikas tarsi lieka „pamestinuku“. Be to, svarbu nepamiršti, kad vaiko priežiūros kokybė taip pat priklauso nuo to, ar vaiko globos (rūpybos) klausimas išspręstas juridškai, nes būtent vaiko globėjas (rūpintojas) tuo laikotarpiu yra atsakingas už vaiko gyvenimo sąlygas, jo elgesį visuomenėje ir pan.

5 paveikslas. Emigracija, kaip vaiko teisių pažeidimai, pedagogų vertinimu.



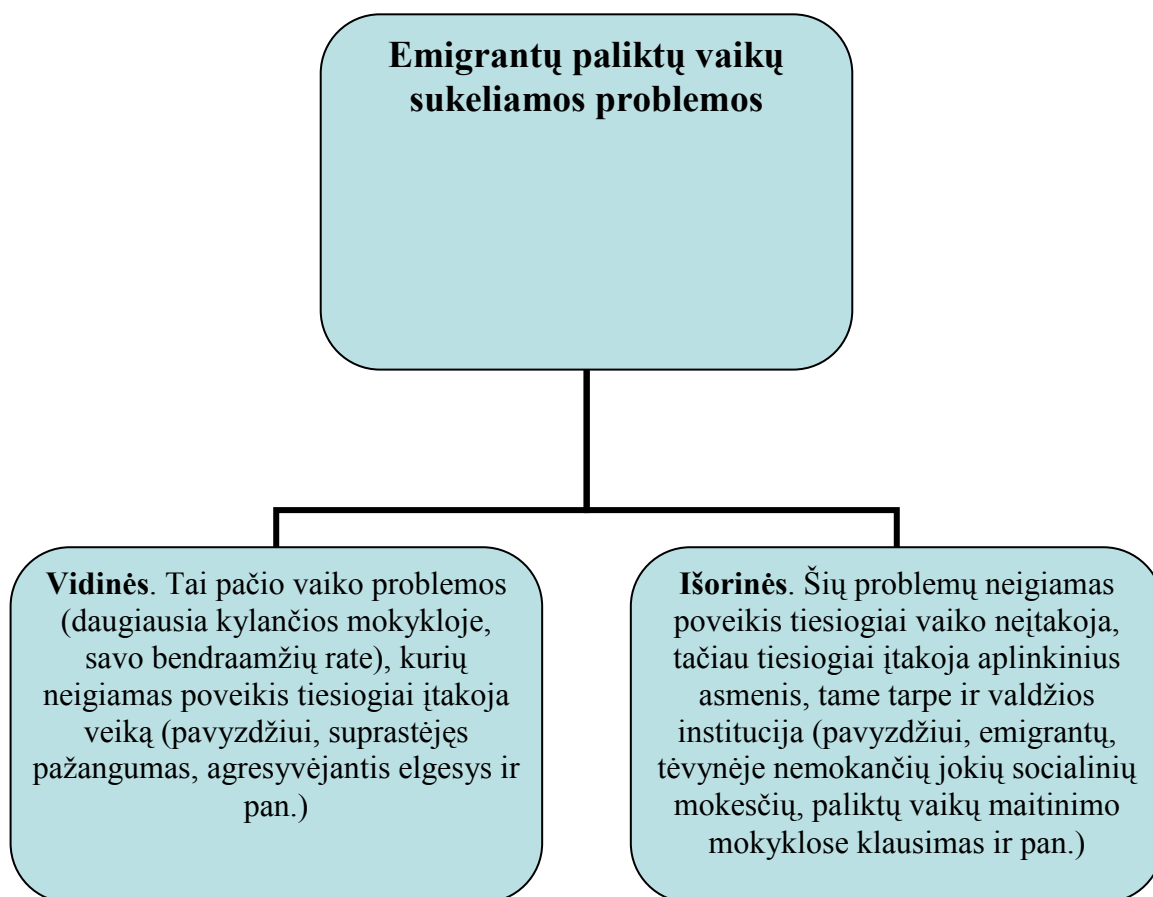
2. Emigrantų palikti vaikai – problema ir jos sprendimas

2.1. Emigrantų palikti vaikai – kylančios problemos

Išanalizavus temos bendrąsias teorines ir praktines problemas, būtina identifikuoti tas problemas, su kuriomis tiesiogiai susiduria patys emigrantų palikti vaikai, būdami vieni arba svetimų žmonių globoje, ar pašaliniai asmenys (pavyzdžiui, pedagogai, auklėjimo institucijos, valdžios institucijos ir pan.).

Manychiau, kad problemas, kurios kyla dėl emigrantų paliktų vaikų, tikslinga būtų suskirstyti į dvi grupes pagal tai, kokią neigiamą poveikį sukelia šios problemos ir kuriam subjektui šis neigiamas poveikis atsiranda (žr. 6 paveikslą):

6 paveikslas. Dėl emigrantų paliktų vaikų kylančios problemos.

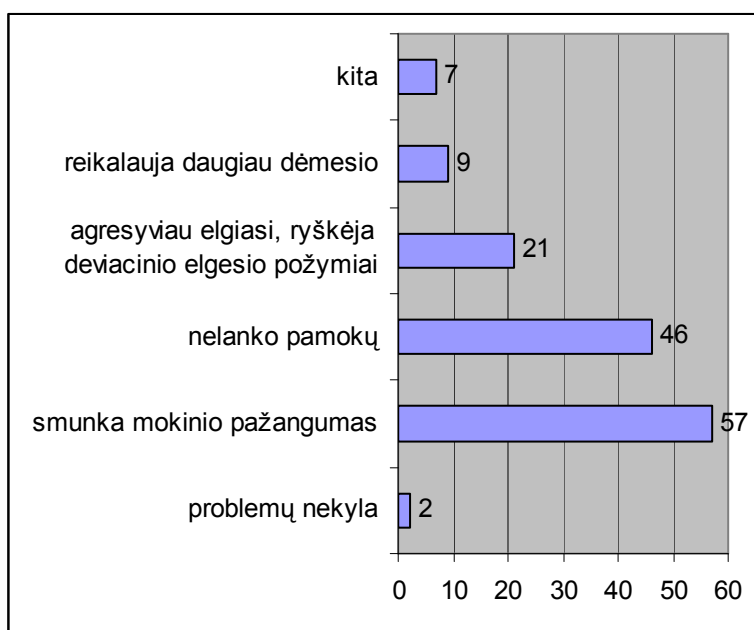


Šio mokslo tiriamojo darbo kontekste mums svarbiausios yra vidinės problemos, kurių neigiamas poveikis tiesiogiai įtakoja patį vaiką ir jo asmenybę. Apklausus 15 įvairiose valdžios institucijose, vienaip ar kitaip atstovaujančiose vaikų interesus, specialistų, buvo išskirtos šios

problemos, su kuriomis susiduria emigrantų palikti vaikai: smunkantis vaikų pažangumas ir pamokų lankomumas, agresyvėjantis elgesys ir augantis padaromų nusikaltimų skaičius, dėmesio stoka (žr. 2 Priedą).

Laikantis tam tikrų prielaidų pagal valdžios institucijose dirbančių specialistų atsakymus (keliamas problemas) ir apklausus kai kuriuos Vilniaus bei Klaipėdos bendrojo lavinimo mokyklose dirbančius pedagogus, paaiškėjo, kad absoliuti dauguma pedagogų pripažino (žr. 7 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą), jog emigrantų palikti vaikai pradeda prasčiau mokytis (82 proc. apklaustųjų), vengia lankyti mokyklą (66 proc. apklaustųjų), pradeda agresyviau elgtis, išryškėja deviacinio elgesio požymiai (30 proc. apklaustųjų), taip pat reikalauja daugiau dėmesio (13 proc. apklaustųjų).

7 paveikslas. Emigrantų paliktų vaikų problemos bendrojo lavinimo mokyklose pedagogų vertinimu.

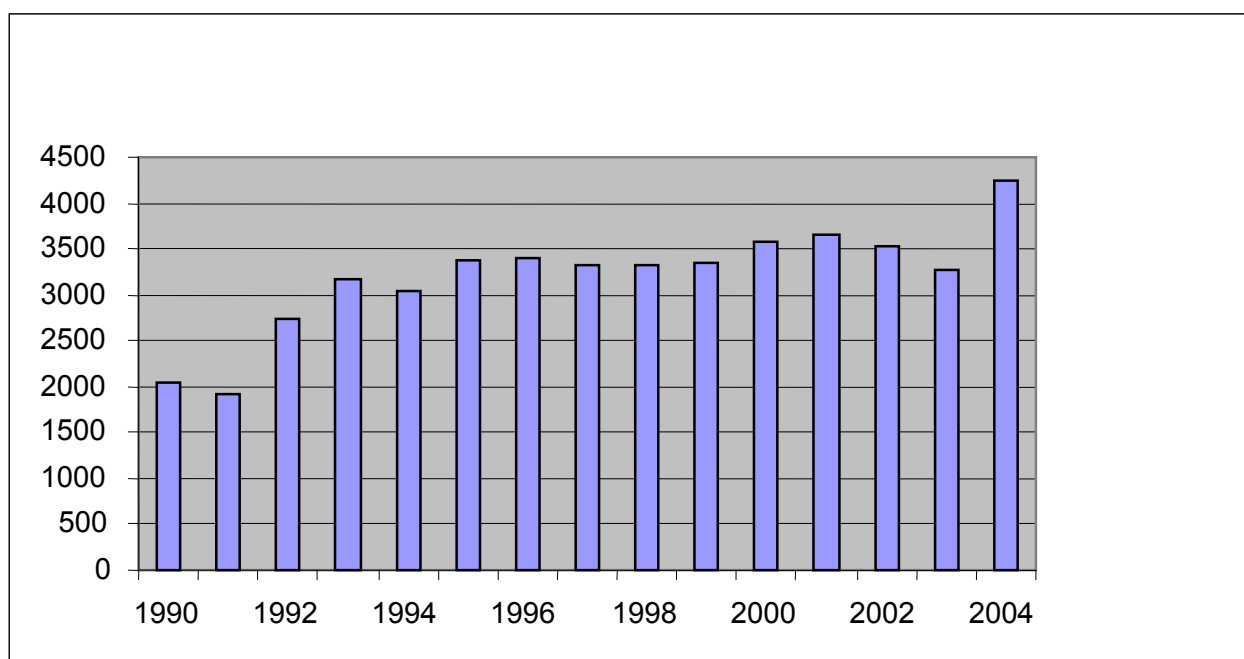


Apklausus Lietuvoje likusius vaikus prižiūrinčius asmenis, taip pat paaiškėjo, kad iš esmės atsiranda tos pačios pasekmės: vaikas dažniau būna nusiminęs, dažniau yra piktas, pasitaiko daugiau verksmo, ribotesnis bendravimas su aplinkiniais (žr. 3 Priedą). Tačiau kai kurie iš apklaustųjų išvelgė ir tam tikrų teigiamų pokyčių: stengiasi būti meilesnis, atidžiau mokosi. Tam tikrus pozityvius vaiko elgesio pasikeitimus galima mėginti paaiškinti tuo, kad vaikas bando atkreipti tėvų dėmesį, sustiprinti savęs vertės jausmą. Kai kurie mokslininkai mano, kad tokie pozityvūs pokyčiai pasireiškia kaip tam tikra fikcija, kadangi tokie pokyčiai gali išreikšti vaiko

stresą, atsiradusį po struktūrinių pokyčių šeimoje, be to, gali pasireikšti ir baimė dėl antrojo iš tėvų praradimo (jei vaikas gyvena su vienu iš tėvų)²⁶.

Kai kurias iš šių problemų kai kurie sociologai bando susieti ir su tomis problemomis, kurios šiame mokslo tiriamajame darbe įvardijamos kaip „išorinės“, t.y. neturi tiesioginio neigiamo poveikio pačiam vaikui, tačiau tiesiogiai paveikia aplinkinius subjektus. Kaip vienas tokių atvejų yra Lietuvos kriminologų (tiksliau tariant tai ne tik Lietuvos, bet ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių atstovų) mėginimai kelti prielaidą, kad emigracija, t.y. ne pati emigracija kaip socialinis reiškinys, o emigrantų palikti vaikai, įtakojo sparčiai išaugusį nepilnamečių nusikaltimų skaičių (žr. 8 paveikslą). Antai vien per laikotarpį nuo 2003 m. iki 2004 m., kai atsivėrė kai kurių Europos Sąjungos valstybių darbo rinka lietuviams, nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius Lietuvoje išaugo beveik tūkstančiu.

8 paveikslas. Nepilnamečių nusikaltimų skaičius Lietuvoje 1990 – 2004 metais²⁷.



Žinoma, emigracija ir emigrantų paliekami vaikai nėra vieninteliu ir svarbiausiu faktoriumi, įtakojusiu registruoto nepilnamečių nusikaltimų skaičiaus augimą, tačiau buvo pakankamai reikšmingas faktorius.

Apibendrinant tai, kas pasakyta aukščiau, galima pripažinti, kad vargu, ar įmanoma koncentruotai išryškinti problemas, kurios kyla dėl emigrantų paliktų vaikų. Matyt negalima

²⁶ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 131.

²⁷ Lietuvos nusikalstamumo prevencijos centro statistika. Žr. <<http://www.nplc.lt>>, prisijungta 2007-10-23.

apsiriboti vien tomis problemomis, kurios yra išryškinamos vaiko priežiūros ir apsaugos srityje dirbančių specialistų ar kurios yra keliamos mokslinėje literatūroje. Derėtų šias problemas analizuoti kur kas plačiau, žvelgiant į naujai kylančias problemas (pavyzdžiui, itin mažai atskleista ir analizuota problema yra vaikų savižudybių skaičiaus pokyčiai ir jų ryšys su emigracijos srautais, taip pat mažai atskleista nepakankamo bendravimo su emigrantų vaikais problema).

Šio magistro darbo kontekste atliktų tyrimų rezultatus, pateiktus aukščiau, būtina palyginti su mokslininkų apibrėžiamomis pasekmėmis, atsirandančioms vaikui dėl tėvų migracijos. Mokslinėje literatūroje plačiau analizuojama šios pasekmės²⁸:

- vaikai yra ta šeimos dalis, kuri skaudžiausiai išgyvena tėvų migraciją. Matuojant vaikų elgesio požymius per tai, kiek juos suvokia ir referuoja tėvai, galima teigti, kad trečdaliui vaikų, kurių vienas ar abu tėvai yra išvykę, pasireiškia daugialypiai elgesio pokyčiai, susiję su emociniais, pasiekimų, socialiniais pokyčiais. 70 proc. vaikų elgesio pokyčiai nepasireiškia²⁹. Tačiau kartu pabrėžiama, kad kokybinio ir kiekybinio tyrimo informacija yra prieštaringa, kadangi bendrai vertindami pasekmes vaikams tėvai nesuvokia arba yra linkę paneigti neigiamas pasekmes vaikams. Pažymėtina, kad kiekybiniai rodikliai parodo ne faktinius vaiko elgesio pokyčius, bet tai, kaip vieni ar kiti asmenys (pavyzdžiui, tėvai, mokytojai) šiuos pokyčius pastebi ir atvirai pripažįsta;
- apie vaikų elgesio pokyčius dažniau užsimenama tuomet, kai iš šeimos išvyksta motina. Senelių buvimas šeimoje sušvelnina vaikų elgesio pokyčius;
- tėvų vaidmuo ir gebėjimai padedant vaikams susidoroti su susidariusia situacija gali būti dideli ir reikšmingi. Galbūt todėl tėvų su aukštuoju išsilavinimu šeimose rečiau referuojami vaikų elgesio pokyčiai nei tose šeimose, kuriose tėvai yra žemesnio išsilavinimo;
- migracijos vertinimas šeimoje taip pat turi įtakos vaikų elgesiui; teigiamai migraciją vertinančiose šeimose vaikai rečiau patiria elgesio pokyčių; jų mažiau ir tose šeimose, kuriose tėvai gali geriau susidoroti su dėl emigracijos jiems išaugusiu vaidmenų krūvių;

²⁸ Plačiau žr. Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 140-141.

²⁹ Reikia atkreipti dėmesį, kad atlikus bendrojo lavinimo mokyklose dirbančių pedagogų apklausą, paaiškėjo, kad absoliuti dauguma pedagogų pripažino emigrantų paliktų vaikų elgesio pokyčius. Tai galima būtų išvelgti, kad pedagogai akcentavo tokius pokyčius kaip kintantį mokinio pažangumą, pamokų lankymą ir pan., tačiau ne emocinius vaiko pokyčius, kurių įvertinimui būtinas nuolatinis vertinimas, todėl emocinius vaiko pokyčius ar jų nebuvimą lengviau išvelgti vaiko aplinkos žmogui (pavyzdžiui, globėjui).

- šeimos ketinimai migruoti turi įtakos vaiko elgesiui. Rečiau su vaiko elgesio pokyčiais susiduriama šeimose, kuriose nesvarstoma apie migraciją, nei tose, kuriose vienas iš tėvų ar netgi abu tėvai ketina išvykti;
- vaikai patiria mažiau elgesio pokyčių tose šeimose, kuriose tėvai būna išvykę trumpesnį laiką;
- grįžimų dažnumas, bet ne namuose praleistas laikas, turi didesnės įtakos vaiko elgesio pokyčiams. Kuo dažniau grįžta išvykęs tėvas ar motina, tuo mažiau vaikui pasireiškia elgesio pokyčių;
- jaunesniems vaikams, turintiems mažesnę laiko pojūtį, tėvų išvykimas reiškia netektį, kuri turi jiems skaudžių psichologinės ir intelektinės raidos pasekmių;
- tėvai dažniausiai nesuvokia vaikų elgesio pokyčių priežasčių, nevertina ar nesuvokia emigracijos neigiamų pasekmių paliekamiems vaikams, be to, nesugeba į situaciją pažvelgti vaiko akimis, vaikui primetama suaugusiojo sumodeliuota situacija.

2.2. Emigrantų palikti vaikai – ekonominis aspektas

Kartu reikia pažymėti, kad dar viena itin aktuali emigrantų paliekamų vaikų problema yra tokių vaikų, likusių Lietuvoje, priežiūros ekonominis aspektas. Manytina, kad šios problemos analizė yra verta atskiros šio darbo turinio dalies.

Pirmiausia derėtų išsiaiškinti, ką reiškia ši problema. Analizuojant emigrantų paliktų vaikų problemą, dažnai keliamas klausimas dėl to, kam tenka piniginė prievolė išlaikyti Lietuvoje likusius ir svetimų žmonių globoje, o kartais ir savarankiškai, gyvenančius vaikus. Pabrėžiama, kad išvykę emigrantai Lietuvoje nemoka jokių mokesčių, tačiau jų vaikams yra užtikrinamas mokslas, dažnai suteikiamas netgi nemokamas maitinimas mokyklose ar kitose auklėjimo įstaigose, taip pat teikiamos kitos socialinės paslaugos.

Artėjant 2008 metų Seimo rinkimams, politiniame lygmenyje pradėta spekuliuoti kalbomis, ar nevertėtų emigrantų apmokestinti už Lietuvoje paliktus vaikus³⁰. Nuomonės šiuo klausimu yra ištis skirtingos. Tiesa, abi nuomonių grupės sutinka, kad administraciniu požiūriu tokios apmokestinimo tvarkos nustatymas būtų itin sudėtingas.

Emigrantų apmokestinimui už paliekamus vaikus oponuojantys visuomenės veikėjai teigia, kad tokios tvarkos nustatymas ne tik dar labiau paskatintų emigracijos procesus, tačiau paskatintų emigrantus kartu su savimi pasiimti ir vaikus³¹. Tokiu būdu stengiantis išvengti vienos problemos, užklyptų kita problema – siekiant išspręsti emigrantų paliekamų vaikų problemos klausimą, emigrantų kartu su savimi išsivežamus vaikus užklyptų imigrantų statuso problemas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės manymu, emigrantų apmokestinimas tik dar labiau paaštrintų problemą, kadangi vaikai per prievartą būtų „tremiami“ iš Lietuvos³². Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atliktas tyrimas parodė, kad vaikas yra itin traumuojamas, kai jis netenka savo aplinkos, draugų, senelių³³.

Kita vertus, įvesti tokią emigrantų apmokestinimo sistemą administraciniu požiūriu būtų be galo sudėtinga: specialistai pripažįsta, kad nemažai emigrantų išvykę tik laikinai (trejų-penkerių metų laikotarpiui), nežinoma daugelio emigrantų gyvenamoji vieta.

Vis dėlto analizuojant visuomeninių apklausų rezultatus, tampa aišku, kad didžioji dalis visuomenės emigrantų atžvilgiu nusiteikę itin negatyviai. Žurnalui „Veidas“ organizavus apklausą dėl galimo emigrantų apmokestinimo dėl Lietuvoje paliekamų vaikų, išaiškėjo neigiami

³⁰ Reikia pastebėti, kad tokios kalbos ir diskusijos ryškesnės politinių kalbų lygmenyje, oficialių mokesčių įstatymų pataisų dėl emigrantų apmokestinimo už Lietuvoje paliktus vaikus Lietuvos Respublikos Seime dar nėra (2008-02-10 duomenimis).

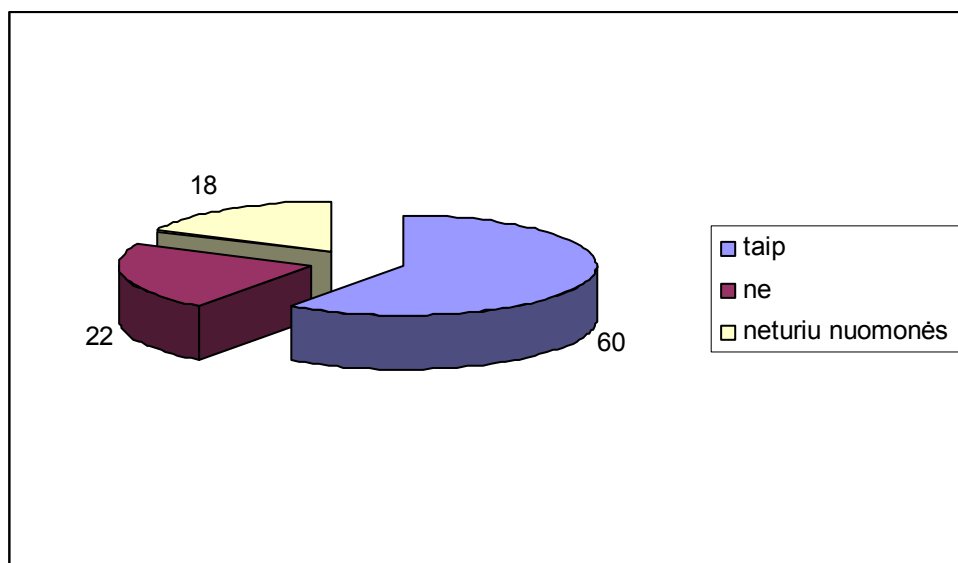
³¹ Grižibauskienė E. Kas moka už emigrantų vaikus// Žurnalas „Veidas“, 2007-08-21.

³² Ten pat.

³³ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos informacija, <<http://www.lrs.vaikams.lt/pls.inter>>, prisijungta 2007-10-23.

rezultatai emigrantų atžvilgiu. Apklausiant 500 didžiųjų Lietuvos miestų gyventojų daugiau nei pusė apklausos dalyvių (60 proc.) nurodė, kad emigravę Lietuvos gyventojai turi mokėti už Lietuvoje likusių savo vaikų mokymą ir sveikatos apsaugą. Vos 22 proc. respondentų mano, kad mokėti neturi (žr. 9 paveikslą). Apklauso rezultatai patvirtina, kad visuomenei yra itin aktuali emigrantų paliktų vaikų problema. Manytina, kad tai gali lemti emocinis faktorius – gailestis, užuojauta paliktų vaikų atžvilgiu.

9 paveikslas. Ar pritariate idėjai apmokestinti emigrantus už Lietuvoje paliekamus vaikus (proc.)³⁴.



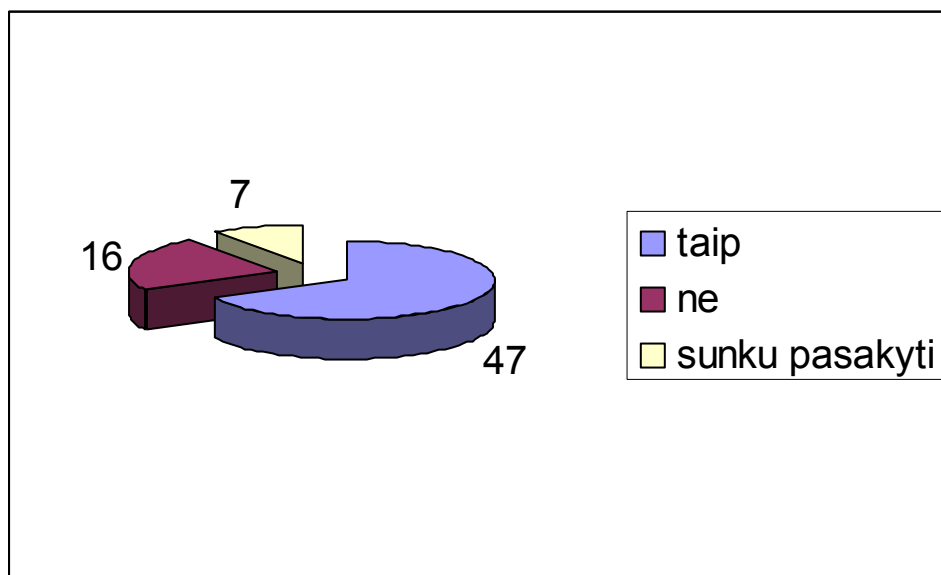
Ne mažiau svarbu išanalizuoti, kaip šią alternatyvą emigrantų paliktų vaikų problemai spręsti vertina specialistai, dirbantys vaiko teisių ir priežiūros srityje (atsiribojant nuo Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomonės, kuri pateikta aukščiau), taip pat kasdien tiesiogiai su emigrantų paliktais vaikais susiduriantys asmenys – pedagogai. Šiuo atveju išryškėja gana skirtingi apklausų rezultatai, tad svarbu nustatyti, kokios priežastys gali įtakoti tokį skirtingą požiūrį.

Apklausus vaiko teisių apsaugos ir priežiūros srityje dirbančius valstybinių institucijų specialistus, paaiškėjo, kad idėja apmokestinti emigruojančius asmenis dėl Lietuvoje jų paliekamų vaikų vienpusiškai atmesta kaip nepagrįsta. Kaip ir buvo galima manyti (atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus poziciją), idėja atmetama kaip nepagrįsta (žr. 2 Priedą) dėl to, kad tai iš esmės problemos neišspręstu: emigruojančių asmenų nemažėtų, emigravę asmenys negrįžtų, akivaizdžiai išaugų iš Lietuvos išvežamų vaikų skaičius, kiltų problemos dėl išsivežto vaiko statuso užsienio valstybėje (teisė į išsilavinimą, kalbos barjerai, pramogų prieinamumas, emocinės problemos dėl akivaizdžiai pasikeitusios aplinkos).

³⁴ Grižibauskienė E. Kas moka už emigrantų vaikus// Žurnalas „Veidas“, 2007-08-21.

Tuo tarpu visiškai priešingos nuomonės šiuo klausimu yra pedagogai. Absoliuti dauguma apklaustų pedagogų (67,1 proc.) pasisako už emigrantų apmokestinimą, kai tuo tarpu tik 22,9 proc. pasisako neigiamai ir 10 proc. neturi nuomonės šiuo klausimu (žr. 10 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą).

10 paveikslas. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose dirbančių pedagogų pozicija dėl galimo emigrantų apmokestinimo.



Vertinant valstybinėse vaiko teisių apsaugos ir priežiūros institucijose dirbančių specialistų ir pedagogų pozicijų skirtumus, galima preziumuoti, kad šiuos skirtumus lemia emociniai faktoriai. Pedagogai – tai asmenys, kurie kasdien tiesiogiai susiduria su emigrantų paliktais vaikais ir mato jų išgyvenimus bei patiriamus sunkumus, todėl palaiko bet kokių drastiškų priemonių įvedimą.

Apibendrinant šio skyriaus nuostatas, galima būtų paminėti, kad emigrantų apmokestinimas – tai radikali ir netgi drastiška priemonė emigrantų paliktų vaikų problemai spręsti. Mažai tikėtina, kad tokios priemonės formalus įvedimas duotų apčiuopiamų rezultatų. Tokios priemonės emigrantų paliekamų vaikų problemai spręsti neaptinkama ir užsienio valstybių praktikoje (tai vienas iš sunkumų dėl galimo tokios priemonės įvedimo, kadangi nėra pasaulinės praktikos šiuo klausimu, tad atsirastų daug sunkumų įvedant tokios priemonės funkcionavimo administracinį pagrindą). Pritariant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pozicijai, galima manyti, kad bet kokių radikalių ar populistinių³⁵ priemonių įvedimas emigrantų paliktų vaikų problemai spręsti gali tik dar labiau paaštrinti problemą.

³⁵ Populistinis (lot. *populus* – liaudis) visuomenėje populiaris, nors dažnai radikalis ir mažai veiksmingos priemonės.

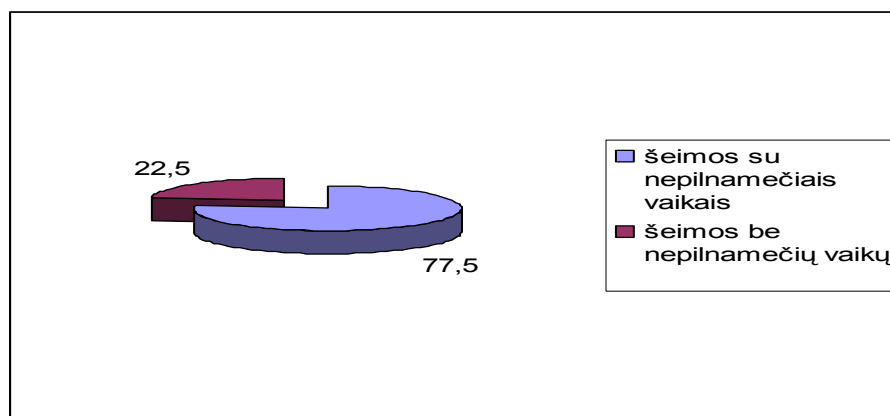
2.3. Emigrantų palikti vaikai – esminiai visuomenės ir šeimos struktūros pokyčiai

Kaip jau buvo užsiminta prieš tai, viena esminių neigiamų emigracijos proceso (tiksliau tariant, kai tam tikros aplinkybės iškreipia įprastinius ir natūralius emigracijos srautus) pasekmių yra besikeičianti visuomenės struktūra (pavyzdžiui, visuomenės senėjimas ir pan.). Reikia pabrėžti, kad lygiagrečiai besikeičiančiai visuomenei keičiasi ir Lietuvos šeimos struktūra.

Reikia pastebėti, kad šeimos struktūros analizė šiuo atveju yra itin sudėtinga ir iš dalies tik sąlyginė. Šeimos struktūros pokyčių analizei būtina nustatyti šeimų, kuriose vienas ar abu tėvai yra išvykę į užsienį, skaičius. Būtent dėl šio skaičiaus nustatymo ir kyla daugiausia problemų, kadangi apie šį skaičių galima sąlyginai spręsti tik iš dviejų šaltinių – 2001 metais vykdyto gyventojų surašymo (atkreiptinas dėmesys, kad šie duomenys yra gerokai pasenę, kadangi jie nustatyti net trys metai iki prasidėjo didžioji emigracijos banga į Vakarų Europos valstybes) bei 2006 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atlikto tyrimo „Dėl vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus“ (šio tyrimo metu nustatyti duomenys taip pat nėra absoliutūs, kadangi nustatyti be atrankos kriterijaus).

2001 metų gyventojų surašymo metu Lietuvoje užfiksuota kiek daugiau nei 21 tūkstantis šeimų, kurių bent vienas narys yra laikinai išvykęs į užsienio valstybę. 77,5 proc. šeimų sudarė šeimos, kuriose augo vaikai iki 18 metų, ir 22,5 proc. sudarė šeimos, kuriose tokio amžiaus vaikų nebuvo (žr. 12 paveikslą).

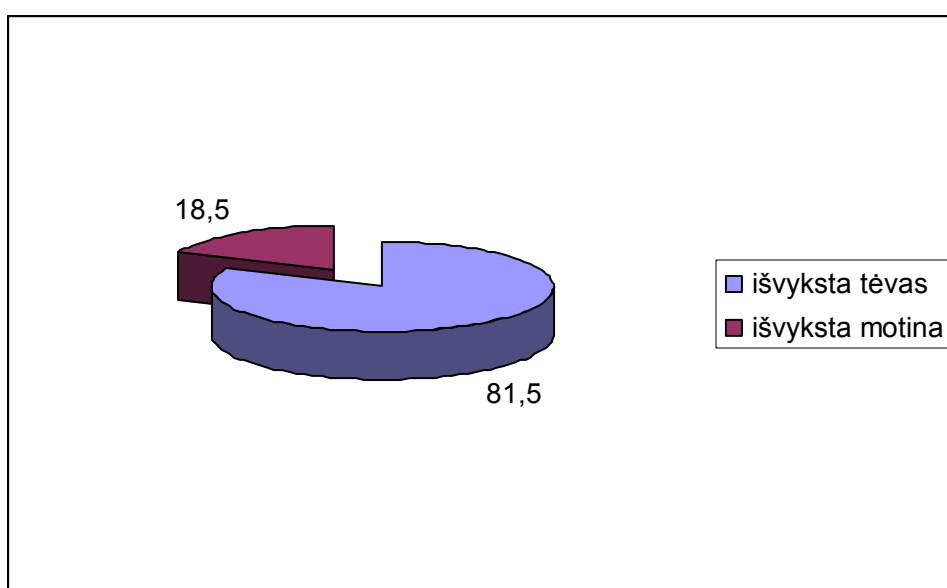
12 paveikslas. Šeimos, kurių vienas iš narių yra laikinai išvykęs, su nepilnamečiais vaikais (proc.)³⁶.



³⁶ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 46-48.

Pagal šeimos tipą didžiausią dalį tarp šeimų su vaikais ir laikinai išvykusiais tėvais sudarė sutuoktinių šeimos 84,9 proc., 5,5 proc. sudarė sugyventinių šeimų su vaikais, vienos motinos su vaikais šeimos sudarė 8,7 proc., tuo tarpu vieno tėvo – 0,9 proc. Svarbu pastebėti, kad 81,5 proc. šeimų su vaikais išvykdavo tėvas ir 18,5 proc. – motina (žr. 13 paveikslą). Tokie skaičiai patvirtina hipotezę, kad vaikams labai svarbu išlaikyti motiną, atliekančią daugiausia vaiko priežiūros bei auklėjimo funkcijų, kai tuo tarpu tėvas labai atlieka „šeimos išlaikytojo ir maitintojo“ vaidmenį uždirbdamas šeimai lėšų ir pasirinkdamas emigracijos kelią.

13 paveikslas. Šeimos su vaikais pagal tai, kuris iš tėvų išvyksta (proc.)³⁷.

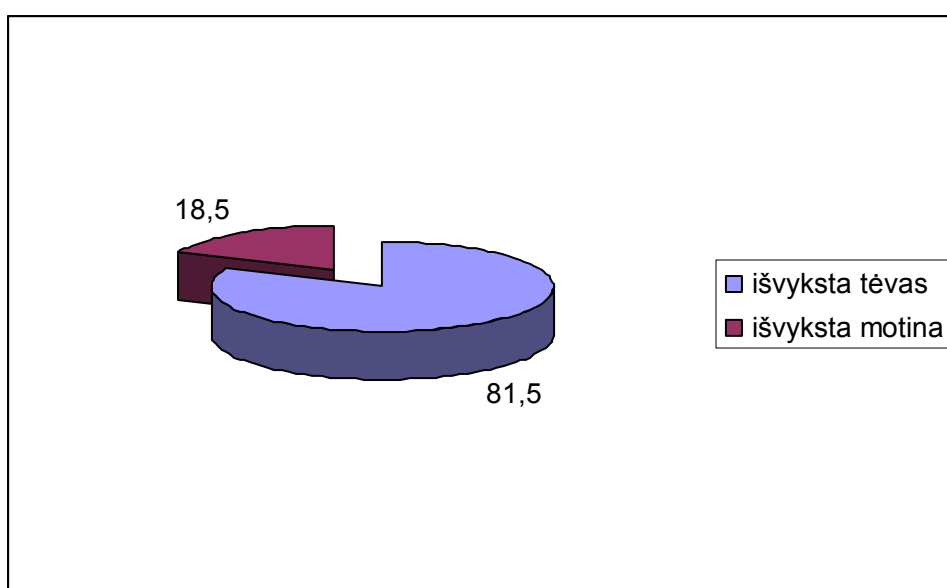


Kitas svarbus statistinis rodiklis yra tai, kaip pasiskirsto šeimų su vaikais struktūra pagal tai, kiek vaikų yra paliekama. Galima manyti, kad kuo didesnis šeimų su daugiau nei vienu skaičius, tuo neigiamos pasekmės dėl emigrantų paliekamų vaikų gali būti sunkesnės visai visuomenei. Pagal vaikų skaičių vienos šeimos namų ūkiuose su laikinai išvykusiais vyravo vieno ir dviejų vaikų šeimos – jų dalys tarp visų šeimų buvo panašios. Pusė šeimų augino vieną vaiką, 43,3 proc. šeimų augino du vaikus ir tik nedidelė dalis – 6 proc. šeimų – augino tris ir daugiau vaikų (žr. 14 paveikslą). Kita vertus, nustačius, kad didelė dalis šeimų su laikinai išvykusiais nariais skaičius leistų manyti, kad vienam iš tėvų priimant sprendimą emigruoti ar ne, vaikai nėra lemiamas kriterijus (galima manyti, kad lemiančiu kriterijumi tokiu atveju gali tapti ne siekis likti su vaikais, o siekis tinkamai aprūpinti šeimą).

³⁷ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 46-48.

Taigi 2001 metų gyventojų surašymo duomenys apie vienos šeimos su laikinai išvykusiais nariais ūkius leidžia teigti, kad šios šeimos dažniausiai buvo susituokusių tėvų. Maždaug aštuoniose iš dešimties šeimų išvykęs šeimos narys buvo tėvas, apytiksliai dviejose iš dešimties šeimų – motina. Absoliučią daugumą šių šeimų sudarė vieną arba du vaikus auginančios šeimos. Tarp šeimų, kuriose laikinai yra išvykusi motina, kiek didesnę dalį sudarė vieną vaiką auginančios šeimos, palyginti su šeimomis, kuriose buvo išvykęs tėvas.

14 paveikslas. Šeimos su vaikais, kurių vienas iš šeimos narių laikinai išvykęs, pagal vaikų skaičių (proc.)³⁸.



Aukščiau analizuojamas skaičius svarbu palyginti su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metais nustatytais skaičiais atliekant tyrimą „Dėl vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus“. Svarbu pabrėžti, kad šio tyrimo tiesioginis tikslas buvo ne šeimų su laikinai emigravusiais tėvais struktūros analizė, o Lietuvoje be vieno iš tėvų ar be abiejų tėvų likusių vaikų skaičiaus nustatymas, todėl šis tyrimas atskleidė sąlyginį Lietuvoje išvykusių emigrantų paliktų ir bendrojo lavinimo mokyklose besimokančių vaikų sąlyginį skaičių, bet ne tokių šeimų skaičių ir jų struktūros analizei reikšmingus statistinius rodiklius (pavyzdžiui, nebuvo tiriama, kuris iš tėvų yra išvykęs ir pan.).

Atliekant aukščiau minėtą tyrimą, buvo apklausta 32,3 proc. visų bendrojo lavinimo mokyklose besimokančių vaikų (maždaug 195 tūkstančiai vaikų). Atlikus apklausą nustatyta, kad

³⁸ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 46-48.

9267 apklaustujų, t.y. 4,7 proc., nurodė, jog vienas ar abu tėvai yra išvykę į užsienį. Vertinant šį skaičių, atrodytų tikslinga būtų jį patrigubinti, tačiau to daryti negalima, kadangi tyrimo rezultatai yra sąlyginiai, bet ne absoliutūs.

Tarp apklaustujų vaikų vyrauja tam tikrų geografinių teritorijų atstovai (pavyzdžiui, Utenos, Marijampolės apskričių bendrojo lavinimo mokyklose besimokantys vaikai), todėl generalizuoti šio tyrimo išvadų ir pagal juos daryti apibendrinimus negalima. Tyrimo rezultatus galima naudoti tik kaip nereprezentatyvius, kurie be jokios abejonės suteikia reikšmingos informacijos apie Lietuvos vaikų gyvenimo, priežiūros bei ugdymo sąlygas.

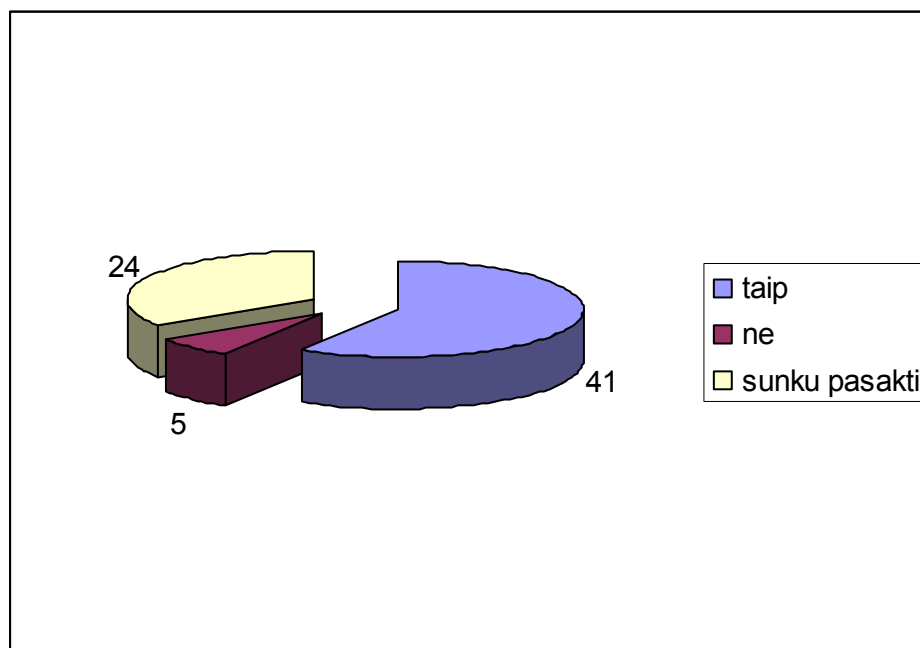
2.4. Emigrantų palikti vaikai – emocinių problemų sprendimas

Analizuojant emigrantų paliktų vaikų problemą, derėtų įvertinti tai, kad vaiko aplinkos pasikeitimas (ypatingai vieno iš tėvų ar abiejų tėvų išvykimas ilgesniam laikui) labai įtakoja vaiko emocinę būklę. Specialistai apibendrintai išskiria tokius emigrantų paliekamų vaikų emocinės būklės pokyčius (žr. 2 Priedą):

- smarkūs išgyvenimai dėl tėčio ar/ir mamos išvykimo: stresas, liūdesys, apatija, realybės neigimas ir pasipriešinimas esamai tvarkai;
- dėmesio stoka ir siekis atkreipti dėmesio;
- ryškėjantis agresyvus elgesys ir siekis išsiskirti bendraamžių tarpe.

Apklausiami pedagogai taip pat sutinka, kad vaikų, kurių vienas ar abu tėvai yra išvykę į užsienį, emocinė būsena keičiasi (žr. 11 paveikslą, taip pat žr. 1 Priedą).

11 paveikslas. Ar sutinkate, kad vaikų, kurių vienas ar abu tėvai yra išvykę į užsienį, emocinė būklė kinta.



Atsižvelgiant į tokius rezultatus, Lietuvos emigrantai turėtų būti šviečiami, kaip elgtis su vaiku prieš išvykimą ir kaip jį parengti žiniai, kad jis kuriam laikui neteks vieno ar netgi abiejų tėvų. Panašu, kad tėvai apskritai stengiasi nusišypsoti nuo vaiko žinių apie tai, kad vienas iš tėvų arba abu tėvai ketina išvykti. Pastaruoju metu įvairios valstybinės institucijos ir visuomeninės organizacijos vis daugiau dėmesio skiria emigrantų švietimui, siekiant sumažinti vaikų patiriamą emocinį poveikį dėl tėvų išvykimo.

Antai Migracijos informacijos centro parengtame leidinyje akcentuojami šie psichologo patarimai tėvams, kurie ketina išvykti ir palikti vaikus:

- pranešti vaikui apie sprendimą išvykti iš Lietuvos. Būtina vaiko informuoti apie sprendimą išvykti. Kuo anksčiau vaikas informuojamas apie tėvų sprendimą, tuo lengviau jam tampa susitaikyti su tokiu sprendimu ir išvengti didesnių emocinių sutrikimų;
- bendrauti su vaiku ir aptarti būsimus pasikeitimus jo gyvenime: nurodyti kaip vaikas turėtų elgtis, skatinti vaiką, suteikti informacijos apie asmenis, į kuriuos jis galėtų kreiptis esant tam tikrų nesklaidumų, išdėstyti buities pagrindus;
- padėti vaikui kalbėti, išreikšti savo jausmus ir emocijas, skatinti vaiką kalbėti vaiką apie tai, kaip vaikas įsivaizduoja gyvenimą be vieno ar abiejų tėvų;
- skatinti vaiką pasiruošti tėvų išvykimui, ugdyti vaiko savarankiškumą tam tikrose situacijose;
- tinkamai atsisveikinti su vaiku;
- palaikyti nuolatinį ryšį su vaiku ir domėtis kaip jam sekasi;
- neignoruoti net ir menkiausių vaiko problemų;
- stengtis organizuoti reguliarius susitikimus su vaiku.

Bet kuriuo atveju esminiu faktoriumi, siekiant išvengti didelių vaiko emocinių sutrikimų, turėtų būti tiesioginio ryšio su vaiku išlaikymas. Šiuo atveju tiesioginis ryšys turėtų būti suprantamas plačiau. Tai turėtų būti ne vien tiesioginis bendravimas su pačiu vaiku, tačiau ir bendravimas su vaiko mokytojais, globėjais, taip pat kitais jo aplinkos žmonėmis, domėjimasis vaiko problemomis ir sunkumais, stengimasis jų išengti.

Esminis sprendimas tokiu atveju turėtų būti kaip įmanoma didesnis siekis mažinti atskirtį tarp vaiko ir išvykusių tėvų. Pažymėtina, kad emocines problemas padėtų spręsti ne tik vaiko psichologinis parengimas tėvų išvykimui (išaiškinant vaikui situaciją, susiklostysiančią dėl tėvų išvykimo, išaiškinant galimas neigiamas tokio išvykimo pasekmes, nurodant asmenis, į kuriuos vaikas gali kreiptis visais jam rūpimais klausimais, kitaip tariant, tėvai į šiuos pokyčius privalo pažvelgti vaiko akimis, o ne stengtis vaiką įstatyti į savo pačių sumodeliuotą situaciją) ar nuolatinio ryšio palaikymas (šiuo atveju nuolatinis ryšys turėtų būti aiškinamas plečiamai, t.y. ne tik kalbant apie bendravimą telefonu, tačiau ir malonių staigmenų darymą vaikui, pavyzdžiui, atsiunčiant gražią atvirutę iš gyvenamosios vietos užsienyje ar pan.).

Itin svarbus šiuo atveju ir lankymosi namuose pas vaiką aspektas. Svarbu pažymėti, kad šiuo atveju svarbu ne tiek namie praleidžiamo laiko kriterijus, kiek apsilankymo namuose pas vaiką dažnumo kriterijus. Tokiu būdu galima mėginti vaikui (ypatingai jaunesnio amžiaus) sumažinti laiko nuovoką, sudarant įspūdį, kad tėvų išvykimas į užsienį yra labiau išimtis nei bendra

taisyklė. Kita vertus, ir esant galimybei, svarbu vaiką kartas nuo karto pasiimti kartu su savimi į užsienį ir sudarant jam atostogų įspūdį.

Atskirai analizuojant išvykusio vieno iš tėvų ar abiejų tėvų grįžimo pasimatyti su vaiku reikšmę, reikia pažymėti, jog migravusio šeimos nario grįžimai iš tikslo į kilmės šalį ir judėjimas tarp šių dviejų valstybių transformuoja šeimos kasdienybę. Tai vyksta todėl, kad išvykus ar grįžus šeimos nariui šeima yra priversta persiorganizuoti. Grįžęs šeimos narys privalo atrasti savo vietą šeimoje, „atsiimti“ vaidmenis, kurie buvo laikinai perduoti kitiems šeimos nariams, atkurti kasdienes santykius ir sumažinti bet kokią galimą atskirtį, įsilieti į šeimos kasdienių įvykių ir darbų rutiną. Suprantama, kad visų šių tikslų ir užduočių atlikimas yra sąlygotas daugelio veiksnių. Vienas svarbiausių tokių veiksnių yra laikas, kurį grįžęs asmuo praleidžia namuose. Kuo ilgiau asmuo būna tuo lengviau jam pasiekti aukščiau minėtus tikslus bei uždavinius ir sėkmingai atkurti natūralų ryšį su vaiku. Be to, galimybės integruotis priklauso ir nuo grįžusio asmens bei vaiko lūkesčių ir ketinimų. Šie veiksniai lemia, ar tėvams pavyksta sėkmingai integruotis į šeimą ir užmegzti itin glaudžius santykius su vaiku ar būti santykiuose su vaiku „svečio“ teisėmis.

Tiesą, tėvų grįžimai tam tikrais atvejais gali sukelti ir papildomą įtampą vaikui. Tokią įtampą sąlygoja tai, kad judėjimas tarp valstybių turi ne tik fizinę, bet ir simbolinę reikšmę. Išvykęs į kitą šalį ir joje gyvenantis tėvas daugiau ar mažiau priima naujas vertybes, požiūrį. Kasdienybė verčia jį priimti naujus, su emigracija susijusius, mąstymo ir elgesio būdus, kurie gali būti artimi tos užsienio valstybės kultūrai, o vaikui ne visuomet tai gali pasirodyti priimtina.

Reikia pažymėti ir tai, kad specialistų buvo nustatyta, jog esminis kriterijus, lemiantis emigranto grįžimo namo pas vaikus kriterijus yra vaiko amžius. Šeimos, kuriose auga vienas ar bent vienas ikimokyklinio amžiaus vaikas, dažniau sulaukia iš užsienio grįžtančių artimųjų. 36,2 proc. migrantų, turinčių vieną ikimokyklinio amžiaus vaiką, ir 45 proc. turinčių bent vieną ikimokyklinio amžiaus vaiką grįžta namo bent kartą į tris mėnesius. Tuo tarpu asmenų, turinčių mokyklinio amžiaus vaikų, grįžimo tankumas yra mažesnis. 20,8 proc. turinčių vieną mokyklinio amžiaus vaiką asmenų ir 27 proc. asmenų, turinčių visus mokyklinio amžiaus vaikus, grįžta namo bent kartą į tris mėnesius³⁹.

Suprantama, kad grįžimo namo dažnumas priklauso ir nuo užsienyje praleidžiamo laiko trukmės. Kuo trumpesnis buvimas laikas, tuo dažniau grįžtama.

Taigi šeimos atkūrimo procesas, išgyvenamas grįžus tėvams, yra prieštaringas tiek psichologine, tiek sociologine prasme. Grįžimo džiaugsmas, išgyvenamas grįžus tėvams, gali sukelti ir nerimą dėl naujų vertybių, mąstymo atsiradimo šeimoje.

³⁹ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007. Psl. 108-109.

Autoritetingi specialistai pažymi, kad nepatyrę, kas yra tėvų meilė, emigrantų palikti vaikai jau dabar susiduria su didžiulėmis psichologinėmis problemomis – nuotaikų bei elgesio sutrikimais, neurozėmis, neretas įninka į narkotikus. Didelė tikimybė, kad matydami, kaip blaškosi jų tėvai, šie vaikai užaugę sunkiai užmegs ilgalaikius santykius, bus nestabilūs ne tik asmeniniame gyvenime, bet ir darbe⁴⁰.

⁴⁰ Alekna R. Kokie išaugs emigrantų vaikai?// „Veidas“, 2007-08-30.

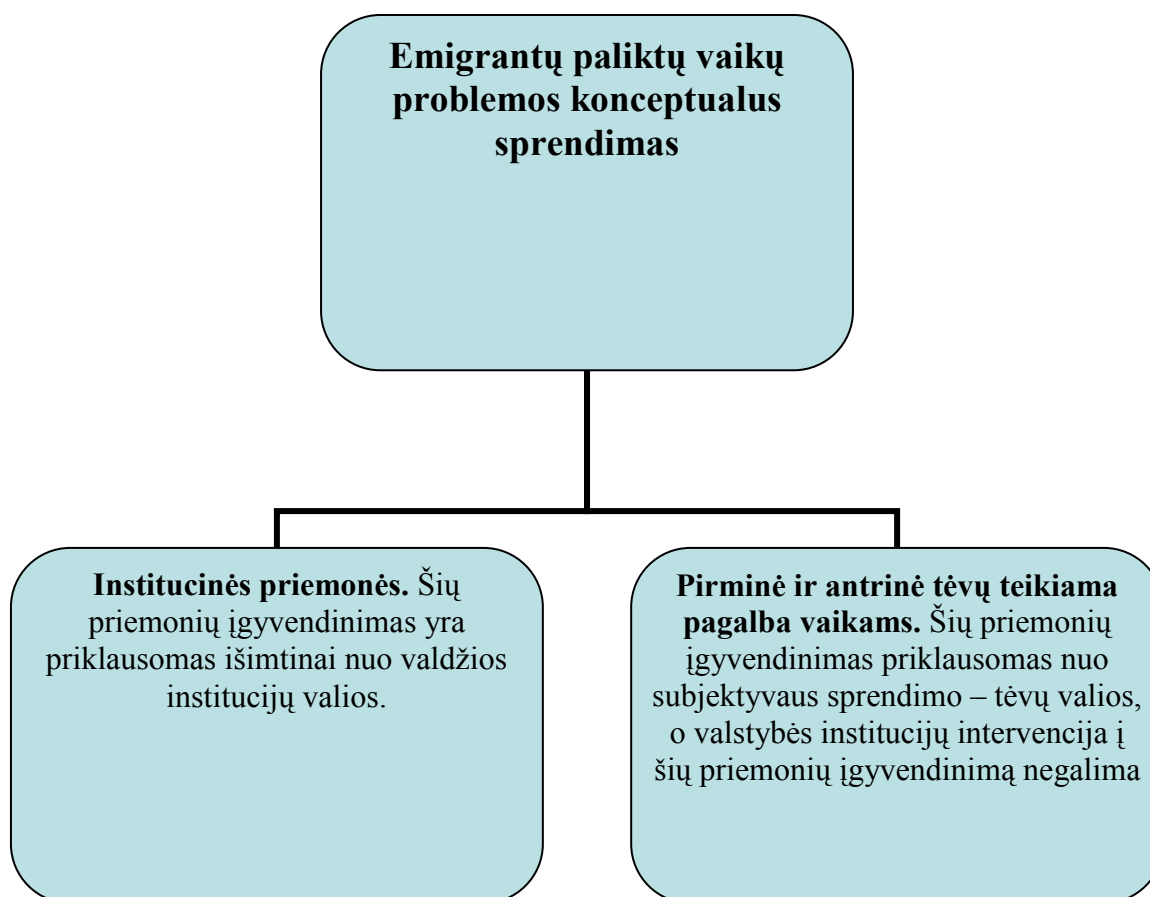
2.5. Emigrantų paliktų vaikų problemos sprendimo lyginamoji analizė

Identifikavus su emigrantų Lietuvoje paliekamais vaikais susijusias problemas bei jas išanalizavus, būtina nustatyti, kokias minimalias priemones galima būtų išskirti analizuojant aukščiau pateikiamas problemas.

Apibendrintai galima teigti, kad šiuo metu veikiančios ir tam tikrais teisės aktais reglamentuojamos priemonės, kuriomis bandoma spręsti su emigrantų paliekamais vaikais susijusias problemas (pavyzdžiui, administracinio pobūdžio sankcijos už netinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą), nėra pakankamai efektyvios. Kartu reikia pažymėti, kad sėkmingas emigrantų paliekamų vaikų problemos sprendimas negali išimtinai priklausyti nuo valdžios institucijų valios – sėkmingam problemos sprendimui būtinas ir pačių tėvų indėlis.

Manychiai, kad šias problemos sprendimo priemones tikslinga būtų sugrupuoti į du blokus pagal tai, nuo kieno valios yra priklausomas šių priemonių įgyvendinimas (tiksliau tariant pagal tai, kas yra atsakingas už šių priemonių įgyvendinimą).

15 paveikslas. Galimi emigrantų paliktų vaikų problemos būdai.



Kaip matyti pagal aukščiau pateikiamą paveikslą, išskiriamos dvi esminės priemonių, galinčių padėti spręsti su emigrantų paliekamais vaikais susijusias problemas, grupės.

Pirmąją grupę arba bloką sudaro institucinės priemonės. Šios priemonės (jų koncepcija, įgyvendinimas, kontrolė ir priežiūra) priklauso išimtinai nuo vykdomosios valdžios institucijų valios. Galima manyti, kad šių priemonių įpareigojantį pobūdį galėtų užtikrinti atskiras jų reglamentavimas teisės aktais ir tokiu būdu užtikrinant jų legitimizaciją (kartu nustatant ir atitinkamas poveikio priemones bei administracinę atsakomybę dėl šių priemonių neįgyvendinimo).

Tuo tarpu antrąją grupę arba bloką sudaro pirminė ir antrinė tėvų pagalba vaikui, kuris paliekamas Lietuvoje. Tokių priemonių koncepcija, įgyvendinimas, kontrolė ir priežiūra negali priklausyti nuo vykdomosios valdžios institucijų valios ir yra išimtinai pačių tėvų kompetencijos bei subjektyvaus sprendimo ar valios išraiška. Tai suponuoja, kad valstybės institucijos tam tikrais atvejais negali dirbtinai kištis į privačius tėvų ir vaikų santykius (pavyzdžiui, valstybė negali nustatyti įpareigojimo tėvams grįžti į Lietuvą tam tikru dažnumu ar praleisti Lietuvoje tam tikrą laiko tarpą). Tačiau reikia pabrėžti, kad valstybė nustatydamas institucines priemones, turi teisę nustatyti tėvams įpareigojančio pobūdžio reikalavimus, kurių nesilaikymas galėtų užtraukti tam tikrą sankciją (pavyzdžiui, administracinių nuobaudų nustatymas už netinkamą laikinos globos paliekamiems vaikams nustatymą ir pan.).

Kalbant apie pirmąją priemonių grupę, reikia pastebėti, kad kokybinių tyrimų, atliekamų siekiant šio magistro darbo tiesioginių tikslų, metu nustatyta, kad valstybės tarnautojai, dirbantys specializuotose valstybės institucijose, atsakingose už vaiko teisių apsaugą ir įgyvendinimą, pažymi tokias institucines priemones kaip specializuotų pensionų steigimas, specialių stovyklų organizavimas, atsakomybės už tinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą griežtinimas, plačiau ir efektyviau taikoma vaikų psichologinės linijos pagalba, socialinių pedagogų vaidmens augimas, psichologinės pagalbos bendrojo lavinimo mokyklose organizavimas (žr. 3 Priedą).

Derėtų pridurti, kad nepakankamai efektyvų emigrantų Lietuvoje paliekamų vaikų problemos sprendimą iš dalies lemia tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka. Tai reiškia, kad vykdomosios valdžios institucijos turėtų glaudžiau bendradarbiauti spręsdamos emigrantų vaikų klausimą (keistis informacija, derinti atskiras priemones, bendradarbiauti rengiant teisės aktus ar jų pataisas ir pan.). Visgi šioje srityje galima išvelgti ir teigiamų pokyčių, pavyzdžiui, aktyvus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus bendradarbiavimas su kitomis institucijomis ir bendros veiklos koordinavimas (konkretus pavyzdys – sėkmingas bendradarbiavimas su Švietimo ir mokslo ministerija atliekant didelės apimties tyrimą „Dėl vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus“).

Būtina išskirti ir dar vieną institucinę, kuri, galima manyti, yra neišvengiama siekiant spręsti emigrantų paliekamų vaikų problemą. Ši priemonė yra visuomenės ir atskirų socialinių grupių (konkrečiai – bendrojo lavinimo mokyklose dirbančių pedagogų bei Lietuvoje likusius emigrantus prižiūrinčių asmenų) švietimas. Jau vien faktas, kad pedagogai neturi priėjimo prie informacijos dėl vaikų skaičiaus, kurių vienas ar abu tėvai yra išvykę ir kurie mokosi pedagogo klasėje ar grupėje (žr. 2 Priedą, taip pat žr. 2,3, 5 paveikslus), patvirtina, kad pedagogai yra tarsi eliminuoti iš šios problemos sprendimo proceso. Reikia pripažinti ir tai, kad asmenys, šiuo metu prižiūrintys Lietuvoje likusius emigrantų vaikus, taip pat neturi informacijos kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje, kaip valdyti rizikos situacijas.

Tuo tarpu pirminė ir antrinė tėvų pagalba vaikui apima pirmines priemones, kurios suteikiamos dar iki emigravimo (vaikui išaiškinama situacija, pasekmes, konsultuojama kaip elgtis tam tikrose situacijose ir tokiu būdu sumažinant neigiamas pasekmes) bei antrinės priemonės, suteikiamos jau po emigravimo (pavyzdžiui, nuolatinis ryšio palaikymas su vaiku, siekis kuo dažniau grįžti aplankyti vaiko ir pan.).

Taigi pabrėžtina, kad sprendžiant su Lietuvoje likusiais emigrantų paliktais vaikais susijusias problemas aktyvūs privalo likti tiek viešosios valdžios atstovai (šviesdami visuomenę ir atskiras jos grupes, ypatingai bendrojo lavinimo mokyklose dirbančius pedagogus bei Lietuvoje likusius vaikus globojančius asmenis, organizuodami institucines priemones, pavyzdžiui, didindami vaikų psichologinės pagalbos linijos efektyvumą ir pan.), tiek ir patys tėvai. Būtent aktyvūs tėvų indėlis teikiant vaikams pirminę ir antrinę pagalbą leistų sušvelninti kylančius neigiamus padarinius, o tam tikrais atvejais netgi jų išvengti.

Išvados

- Šiandieninėje visuomenėje emigracija – tai geresnio gyvenimo paieška. Iš kitos pusės, emigracija – tai ir kiekvieno asmens teisė. Kartu emigracija yra itin plačiai paplitęs šiandienos reiškinys, sukeliantis ir atitinkamas socialines pasekmes. Prie neigiamų socialinių emigracijos pasekmių derėtų priskirti šias: gyventojų skaičiaus mažėjimas, visuomenės struktūros kaita, visuomenės amžiaus struktūros deformacija, nutautėjimo grėsmė, kaimo ir mažesnių gyvenviečių nykimas, neigiamos socialinės pasekmės šeimai ir vaikams (įskaitant problemas kylančias dėl emigrantų paliktų vaikų).
- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Rimantė Šalaševičiūtė mano, kad emigracijos našlaičių Lietuvoje yra daugiau nei 20 tūkstančių. Pavyzdžiui, 2007 m. pradžios duomenimis vien Klaipėdos mieste yra žinoma oficialūs duomenys apie daugiau kaip 450 emigrantų paliktų vaikų. Galima papildyti, kad Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro duomenimis Lietuvoje daugiau nei dvidešimt procentų namų ūkių turi migrantų, pusė jų – išskirtos šeimos su vaikais, todėl manoma, kad paliktų vaikų gali būti 25–30 tūkstančių ar net daugiau. Taigi problemos mastas Lietuvoje yra akivaizdus. Tačiau problemų kyla dėl to, kad nėra atsakingos institucijos, kuri galėtų pateikti tikslų tokių vaikų skaičių. Apklausiami Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose dirbantys pedagogai taip pat nurodo, kad neturi tikslios informacijos dėl to, kurių vaikų tėvai yra emigravę. Tikslaus ar bent artimo tiksliam skaičiaus nustatymas leistu identifikuoti atitinkamas priemones emigrantų paliktų vaikų problemai spręsti. Pavyzdžiui, jau dabar aišku, kad būtų plačiau taikyti visuomenės švietimo programas, pradedant gyventojų supažindinimu su administracinėmis procedūromis, kurios privalo būti taikomos tėvams išvykstant iš šalies ir nustatant vaikams laikiną globą ir baigiant pedagogų supažindinimu su priemonėmis, kurios leistų sušvelninti neigiamas pasekmes, atsirandančias išvykus vaiko tėvams ar vienam iš tėvų.
- Manytina, kad problemas, kurios kyla dėl emigrantų paliktų vaikų, tikslinga būtų suskirstyti į dvi grupes pagal tai, kokį neigiamą poveikį sukelia šios problemos ir kuriam subjektui šis neigiamas poveikis atsiranda. Pagal tai išskiriamos vidinės, kurios ir nagrinėjamos šio magistro darbo kontekste, bei išorinės problemos. Kaip esmines vidines problemas, apklausus mokyklose dirbančius pedagogus bei emigrantų paliktus vaikus prižiūrinčius asmenis, galima išskirti smunkantį pažangumą, pamokų nelankymą, vaiko elgesio pokyčius.
- Aiškėja ir tai, kad kai kurie respondentai įžvelgia teigiamų vaiko pokyčių, jam tiesiogiai susidūrus su emigracija, pavyzdžiui, stengiasi būti meilesnis, atidžiau mokosi. Tam tikrus pozityvius vaiko elgesio pasikeitimus galima mėginti paaiškinti tuo, kad vaikas bando

atkreipti tėvų dėmesį, sustiprinti savęs vertės jausmą. Kai kurie mokslininkai mano, kad tokie pozityvūs pokyčiai pasireiškia kaip tam tikra fikcija, kadangi tokie pokyčiai gali išreikšti vaiko stresą, atsiradusį po struktūrinių pokyčių šeimoje, be to, gali pasireikšti ir baimė dėl antrojo iš tėvų praradimo (jei vaikas gyvena su vienu iš tėvų).

- Problemas sprendimas, prieš pradėdant taikyti institucines priemones, pirmiausia turėtų būti vykdomas pačių tėvų: tėvai privalo palaikyti nuolatinį ryšį su vaiku, stengtis kuo dažniau grįžti pas vaiką (ne tik praleisti kuo ilgesnį laiką su vaiku), stengtis su vaiku išsiaiškinti išvykimo faktą ir atskleisti jam padėtį, o ne stengtis perkelti vaiką į tėvų parengtą situaciją.

Darbo santrauka

Šis magistro darbas yra vienas pirmųjų bandymų detaliau išanalizuoti emigrantų Lietuvoje paliktų vaikų klausimą ir su šių vaikų socialine integracija ir adaptacija susijusias problemas.

Atlikus tyrimus nustatyta, kad emigrantų Lietuvoje paliktiems atsiranda neigiamos pasekmės: smunka pažangumas mokykloje, pradedamos praleidinėti pamokos, atsiranda akivaizdžių elgesio pokyčių (pavyzdžiui, agresyvėja vaikų elgesys, vaikai tampa liūdnesni, dažniau verkia). Visi šie požymiai iš esmės apsunkena vaiko, kurio vienas iš tėvų arba abu tėvai yra išvykę, padėtį Lietuvoje. Nemažiau problemų vaikams kyla ir dėl to, kad išvykstantys tėvai nepaiso formalių administracinių reikalavimų ir nenustato vaikams laikinos globos (pavyzdžiui, paskirdami laikinu globėju senelius, šeimos draugas ar pan.). Tinkamai nustačius globos, vaikas negali tinkamai įgyvendinti savo teisių ir interesų.

Kai kurie respondentai (konkrečiai – asmenys, kurie šiuo metu prižiūri emigrantų Lietuvoje paliktus vaikus) išvelgia ir tam tikrų teigiamų likusių vaikų požymių (tampa mielesni, stengiasi kruopščiai ir atidžiai mokytis, aktyviai lanko užklausinės veiklos būrelius), tačiau tokie pokyčiai daugiausia susiję su tuo, kad vaikai stengiasi į save atkreipti daugiau tėvų dėmesio.

Sprendžiant su Lietuvoje likusiais emigrantų paliktais vaikais susijusias problemas aktyvūs privalo likti tiek viešosios valdžios atstovai (šviesdami visuomenę ir atskiras jos grupes, ypač bendrojo lavinimo mokyklose dirbančius pedagogus bei Lietuvoje likusius vaikus globojančius asmenis, organizuodami institucines priemones, pavyzdžiui, didindami vaikų psichologinės pagalbos linijos efektyvumą ir pan.), tiek ir patys tėvai. Būtent aktyvus tėvų indėlis teikiant vaikams pirminę pagalbą leistų sušvelninti kylančius neigiamus padarinius, o tam tikrais atvejais netgi jų išvengti. Tokia pirminė pagalba turėtų apimti vaiko tinkamą informavimą apie išvykimą, pasekmių išaiškinimą, nustatymą, kaip vaikas reaguos į šiuos pasikeitimus, o kartu ir nustatyti atitinkamas priemones problemoms spręsti. Nemažiau svarbu ir tėvų antrinės priemonės problemoms spręsti: nuolatinis ryšio su vaiku palaikymas, kaip įmanoma dažnesnis lankymasis namuose (svarbu pabrėžti lankymosi kartų, o ne namuose praleisto laiko kriterijų).

Summary

Children of emigrants

This dissertation is one of the first times in Lithuania to analyze the topic of emigrant's children and discuss the actual problems of social integration and adaptation of these children though it becomes clear that this problem is one of the biggest social problems of Lithuania in recent years.

After several researches, it was found that children of emigrants face negative consequences such as: declining productivity at school, children start to avoid lessons at school, changes in the behaviour of children are obvious as well (children meet sadness, they might become more aggressive, they start crying without any reason and other). All these consequences define the problems that children, which have one or even both parents emigrated, face in Lithuania. More problems could be found according the situation when parents, which are emigrating, ignore the formal administrative procedure of setting temporarily care for them children (though they could easily do that by setting grandparents, family friends or other people as the carers of them children). Disregard to the formal procedure of the care and custody determine that children can not fulfill them rights and interests.

Some respondents claim that some positive changes were noted in the behaviour of children (such as careness and more attention to the studies at school), however, these changes could possibly be defined through the fact that children are trying to attract more attention from parents.

All these problems that were defined above could be solved only with the cooperation by governmental institutions and parents. Governmental institutions are responsible for defining formal solutions of this problem (such as providing more information to society, reforming some of the instruments to solve the problem, e.x. psychological line for kids) while parents should be responsible for providing primary and secondary assistance for kids (e.x. they should stay in persistent connection with kids, try to come back home as many times as possible).

Literatūros sąrašas

Norminiai teisės aktai:

Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014.

Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60 – 1501.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, 74 – 2262.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1996, Nr. 33 – 807.

Mokslo darbai:

Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2005.

Lietuvos laisvosios rinkos instituto pranešimas dėl emigracijos padėties Lietuvoje// <http://lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai>.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

Lietuvos nusikalstamumo prevencijos centro statistika// <<http://www.nplc.lt>>

Lietuvos Respublikos statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys// Žr. <<http://www.stat.gov.lt>>.

Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007.

Sipavičienė A. Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. Konferencijos medžiaga, Lietuvos Respublikos Seimas// <<http://www.lrs.lt/info/emigracija>>.

Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro informacija// <<http://www.iom.lt>>.

Tarptautinių žodžių žodynas (ats. redaktorius V. Kvietkauskas). Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

Vaikai ir emigracija. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacija Migracijos informacijos centras, 2007.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos informacija// <<http://www.lrs.vaikams.lt/pls.inter>>.

Spaudos publikacijos:

Alekna R. Kokie išaugs emigrantų vaikai?// „Veidas“, 2007-08-30.

Emigracijos pasekmė – minios vienišų vaikų// „Lietuvos rytas“, 2007-04-28.

Emigrantų vaikai mokosi prasčiau// „Vakarų ekspresas“, 2008-01-18.

Gržibauskienė E. Kas moka už emigrantų vaikus// „Veidas“, 2007-11-15.

Internetinės nuorodos:

<<http://www.delfi.lt/news/daily/emigrant/article.php?id=15650837>>

1 PRIEDAS

Tyrimo tikslas – nustatyti emigrantų paliktų vaikų problemos mastą Vilniaus ir Klaipėdos miesto bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo metodai – individualios apklausos ir anketavimo.

Tyrimo forma ir respondentai – tyrimas atliekamas pagal specialią, iš anksto paruoštą anketą apklausiant 70 Vilniaus Žvėryno gimnazijos, Vilniaus Karoliniškių gimnazijos, Vilniaus Salomėjos Neries gimnazijos, Vilniaus Pilaitės vidurinės mokyklos, Klaipėdos H. Zudermano vidurinės mokyklos, Klaipėdos I. Simonaitytės pagrindinės mokyklos pedagogų.

Tyrimo rezultatai – tyrimo rezultatai bus panaudoti mokslo tiriamajame darbe analizuojant emigravusių asmenų paliktų vaikų socialinės adaptacijos ir integracijos problemas.

Tyrimo laikas – tyrimas atliktas 2007 m. spalio 25 d. – 2008 m. sausio 20 d.

Anketa

Kokios yra Jūsų pareigos:

- a. socialinis pedagogas;
- b. pedagogas;
- c. klasės auklėtojas;
- d. kita (įrašyti savo _____)

Ar esate susidūrę su moksleiviais, kurių bent vienas iš tėvų yra emigravęs?

- a. taip;
- b. ne;
- c. sunku pasakyti.

Ar turite informacijos apie mokykloje besimokančius vaikus iš šeimų, kuriose bent vienas iš partnerių yra emigravęs?

- a. taip;
- b. ne;
- c. sunku pasakyti.

Kas, Jūsų manymu, turėtų būti atsakingas už tokių vaikų registravimą (galima pažymėti daugiau negu vieną):

- a. mokytojai;

- b. savivaldybės socialiniai darbuotojai;
- c. tėvai;
- d. mokiniai;
- e. mokyklos administracijos vadovai;
- f. kiti.

Ar sutinkate, kad emigracija ir vaikų palikimas kitų asmenų priežiūrai pažeidžia vaiko teises?

- a. taip;
- b. ne;
- c. sunku pasakyti.

Kokios problemos kyla su emigrantų paliktais vaikais bendrojo lavinimo mokyklose (galima pažymėti daugiau nei vieną atsakymą):

- a. problemų nekyla;
- b. smunka mokinio pažangumas;
- c. nelanko pamokų;
- d. agresyviau elgiasi, ryškėja deviacinio⁴¹ elgesio elementai;
- e. reikalauja daugiau dėmesio;
- f. kita.

Ar sutinkate, kad reikia apmokestinti emigrantus, kurie Lietuvoje paliko ar žada palikti savo vaikus?

- a. taip;
- b. ne;
- c. sunku pasakyti.

Ar sutinkate, kad išryškėja emigrantų palikto vaiko emocinės būklės pokyčiai:

- a. taip;
- b. ne;
- c. sunku pasakyti.

⁴¹ Deviacinis (lot. *deviatio* – nukrypimas) – linkęs pažeisti nusistovėjusias normas, į nusikalstamumą linkstantis elgesys.

2 PRIEDAS

Tyrimo tikslas – nustatyti emigrantų paliktų vaikų problemos mastą Vilniaus ir Klaipėdos miesto bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo metodai – individualios apklausos.

Tyrimo forma ir respondentai – tyrimas atliekamas pagal specialų iš anksto paruoštą klausimyną apklausiant 15 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, Šeimos santykių instituto Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos, vaikų ir jaunimo departamento specialistų.

Tyrimo rezultatai – tyrimo rezultatai bus panaudoti mokslo tiriamajame darbe analizuojant emigravusių asmenų paliktų vaikų socialinės adaptacijos ir integracijos problemas.

Tyrimo laikas – tyrimas atliktas 2007 m. spalio 25 d. – 2008 m. sausio 20 d.

Anketa

Kas, Jūsų manymu, turėtų būti atsakingas už informacijos apie emigrantų paliktus vaikus pateikimą?

Kodėl, Jūsų manymu, emigruojantys tėvai nelinkę informuoti pedagogų ar kitų socialinių darbuotojų apie ne priežiūros paliekamus vaikus?

Ar nemanote, kad emigruojantiems tėvams nustatyta pernelyg didelė administracinė našta informuojant atitinkamus socialinius darbuotojus apie kitų asmenų priežiūrai paliekamus vaikus?

Ar sutinkate, kad emigruojantys tėvai ignoroja vaiko teisių apsaugos standartus?

Su kokiomis problemomis paprastai susiduria emigrantų palikti vaikai, taip pat pašaliniai asmenys?

Kaip vertinate idėją apmokestinti vaikus Lietuvoje palikusius ar paliksiančius emigrantus?

Kaip vieno ar abiejų tėvų išvykimas gali paveikti vaiko emocinę būseną?

Kokios esminės problemos (trūkumai) galėtų būti išskirti kalbant apie emigrantų Lietuvoje paliktų vaikų socialinės integracijos ir adaptacijos problemas:

Kokiomis konkrečiomis kryptimis šiuo metu veikia Lietuvos vykdomosios valdžios institucijos, sprendamos emigrantų Lietuvoje paliktų vaikų socialinės integracijos ir adaptacijos problemas:

3 PRIEDAS

Tyrimo tikslas – nustatyti emigrantų paliktų vaikų problemos mastą Vilniaus ir Klaipėdos miesto bendrojo lavinimo mokyklose.

Tyrimo metodai – individualios apklausos.

Tyrimo forma ir respondentai – tyrimas atliekamas pagal specialų iš anksto paruoštą klausimyną apklausiant 9 asmenis, kurie globoja emigrantų Lietuvoje paliktus vaikus. Šią respondentų grupę identifikuoja tai, kad jie nėra vaiko šeimos narys, t.y. nėra vaiko tėtis ar mama. Šie asmenys yra arba artimos eilės giminaičiai (seneliai), arba šeimai artimi asmenys (šeimos draugai).

Tyrimo rezultatai – tyrimo rezultatai bus panaudoti mokslo tiriamajame darbe analizuojant emigravusių asmenų paliktų vaikų socialinės adaptacijos ir integracijos problemas.

Tyrimo laikas – tyrimas atliktas 2008 m. balandžio 19 d. – 2008 m. gegužės 5 d.

Anketa

Jūsų ryšys su vaiku:

Ar Jums nustatyta oficiali, t.y. laikantis teisės aktuose nustatytos procedūros, Lietuvoje esančio vaiko globa ir galimybė pilnai atstovauti vaiko interesus (esant galimybei, savo atsakymą paaiškinkite):

Koks yra vaiko ir išvykusių tėvų ryšys (ar jie palaiko nuolatinį ryši ir pan.):

Kokie yra vaiko elgesio pokyčiai, išvykus jo tėvams (neigiami, teigiami, esant galimybei apibūdinti detaliau):

Kokie Jūsų santykiai su vaiku: